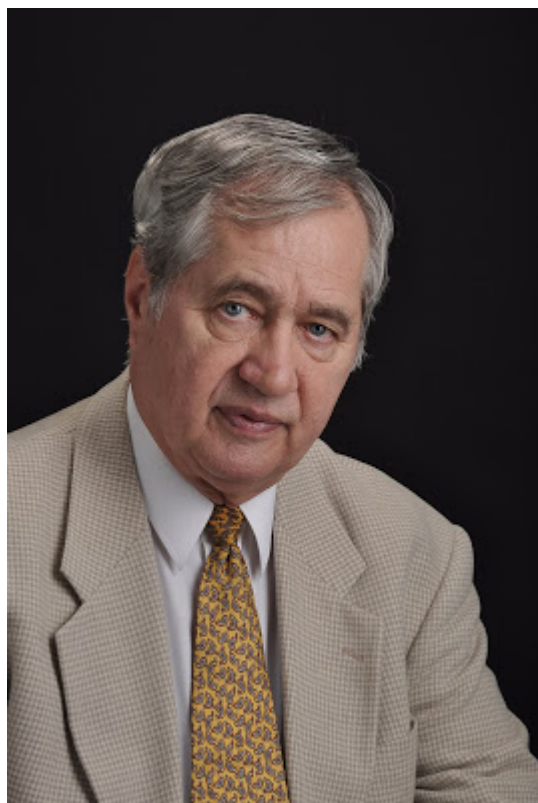

Dr. Vadon Lehel amerikanisztika professzor

Egy tartalmas életút: beszélgetés Vadon Lehel professzor úrral Virágos Zsolt

Mielőtt eszmecsereünk elkezdődne, az interjúk szokásos protokollját követve lássuk előbb, hogy kivel beszélgetünk. Nyissa ezért a sort beszélgetőpartnerem rövid bemutatása. Tehát ki és mi Vadon Lehel? Az élete során sokarcú pedagógusként és filozófként ismert szakember jelenleg professzor, nyelvtanár, amerikanista oktató és kutató, filológus, tudományszervező, bibliográfus, szerző, szerkesztő, a Magyar Amerikanisztikai Társaság elnöke, az Európai Amerikanisztikai Társaság elnökségi tagja, az angliai Cambridge-ben székelő International Biographical Centre főigazgató-helyettese, az USA-ban az American Biographical Institute kormányzóhelyettese (a társaság Tudományos Bizottságának tagja, kiadójának szaktanácsadója); korábban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–angol szakos diákja, középiskolai tanár, az Eszterházy Károly Főiskola Amerikanisztika Tanszékének megalapítója és felépítője, intézményi egységvezető (gimnáziumi osztályfőnök, főiskolai tanszékvezető, intézetigazgató, főiskolai főigazgató-helyettes), kuratóriumi elnök, a Magyar Anglisztikai Társaság egykori elnökhelyettese.

Huszonegy könyve és könyvméretű tanulmánya jelent meg, 9 konferenciakiadványt és tanulmánykötetet, valamint 14 szakmai-tudományos időszerkesztett, 44 szakfolyóiratban vagy kötet részeként megjelent lektorált tanulmánya, 26 bibliográfiája, 14 egyéb szakmai írása, 3 recenziója stb. került eddig kiadásra. Alapító szerkesztője az *Eger Journal of American Studies* elnevezésű, 1993 óta kiadott szakmai-tudományos folyóiratnak, mely a magyarországi időszerkesztett kiadványok történetében az első olyan periodikum, mely kizárólagosan amerikanisztikai (pontosabban észak-amerikanisztikai) publikációkat közöl. Vadon Lehel munkásságának különböző vonatkozásairól eddig 73 cikk, szemle, méltatás jelent meg. Oktatási, tudományos és tudományszervező munkásságáért itthon és külföldön nagy presztízsértékű elismerésekben, díjakban, kitüntetésekben részesült: Országgh László-díj, Apáczai Csere János-díj, Pro Academia Paedagogica Agriensi, Aranytoll-díj, az angliai Lifetime Achievement Award, az American Medal of Honor for American Studies, és az Egyesült Államokban adományozott Gold Medal for Hungary, mely utóbbi kifejezetten a 2007-ben napvilágot látott három kötetes bibliográfiának

szól.

Gyermekkorát a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, az Alföld középső részén található nagykunvárosban, Kunhegyesen töltötte. Karcagon járt gimnáziumba, majd néhány évi kitérő után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–angol szakos diákja lett. Egerben lett középiskolai tanár, ahová az akkor országos hírű Dobó Gimnázium hívására érkezett. 1973-ban került az egeri főiskolán az akkor szerveződő Angol Tanszékre. Mint legtöbb fiatal kezdő tanársegéd, eleinte ő is tanszéki mindenestől oktató volt: tanított fonetikát, angol történelmet, Shakespeare-t, brit prózairodalmat stb., majd a tanszéki körülmények úgy alakultak, hogy oktatóként is átnyerelhetett kizárólagosan az amerikanisztikai tárgyakra. Amerikai irodalmat, kultúrát és civilizációt tanít. Ezeket a tudományterületeken végez ma is kutatómunkát.

Az interjú, mely számos korábbi beszélgetés témáiból válogat, több színhelyen zajlott.

Riportalanyommal találkoztam Eger városában és Debrecenben, a Székelyföldön és sok-sok éve az USA-beli Pennsylvania államban található Bryn Mawr College többhetes, magyarországi tanárok számára szervezett, amerikanisztikai kurzusán. De a Vadon Lehellel való személyes ismeretségem és szakmai kapcsolatom még ennél is régebbre nyúlik vissza; emlékszem, hogy egyszer, talán negyed- vagy ötödéves koromban, az egyik évfolyamtársam, a karcagi illetőségű Koós Katalin mutatta be őt, mint egykori iskolatársát a karcagi gimnáziumban. Mint Szarvasné Koós Katalin nemrég elmesélte nekem, valójában nem voltak Vadon Lehellel osztálytársak, de mint párhuzamos osztályok tanulói, ismerték egymást. Az angol szaktárgyból viszont összevont osztályba jártak, ezért részben mégiscsak osztálytársak voltak.

Sikerült felkutatni Vadon Lehel egykori iskolatársai közül két közismert öregdiák jóbarátot, D. Szabó Miklós tanár urat és újságíró, valamint Vass István Zoltánt a Magyar Rádió neves sportriporterét, akik kérésemre-kérésünkre hasznos visszatekintő szövegekben számoltak be az egykori iskolás évekről és a közös ifjúkor néhány kiemelt eseményéről. Mindkettőjüket köszönet illeti. Ugyancsak segített a visszatekintésben Dr. Bitskey István akadémikus, az ünnepelt egykori katonacimborája, akivel Vadon Lehel barátsága közel fél évszázados. „1962-ben – emlékszik Bitskey professzor – egyszerre léptünk be a KLTE elsőéves hallgatóinak sorába. A magyar szakot együtt hallgattuk, testnevelés órán együtt fociztunk, pályakezdő tanárokként egyszerre kerültünk Egerbe [...], időnként engem is meghívott esti angol tanfolyamának óráira. Ország professzor egeri látogatása során együtt kalauzoltuk őt a várban. Talán mondanom sem kell, hogy esküvői tanúm is Lehel volt. Aztán egyszerre kaptunk behívót a katonasághoz, ahogy akkor szokásos volt, tartalékos tiszti tanfolyamra. Ennek persze korántsem örültünk, utólag viszont nagy kedvvel idézzük fel ekkori »hőstetteinket« (»kiváló« hadgyakorlatok, éjjeli őrsegek, őrmesteri »intelmek«, kalandos autóstoppok hazafelé, Egerbe stb.). Remélem még így – túl a hetedik ikszen – is sokáig emlegethetjük közös élményeinket, a »katonadolgokat«, meg persze a mindkettőnk életelemét jelentő oktatásügy fény- és árnyoldalait. Éltesse az Isten, kedves Lehel, még sokáig!”

A Vadon Lehellel való első találkozások idején feltűnt nekem, hogy ez az egykor volt karcagi gimnazista érettebbnek tűnt egyetemi évfolyamtársainál; talán mintha tapasztaltabb, netán idősebb is lett volna a többiekénél. Ez a sugallat később be is igazolódott: amikor a KLTE Gyakorló Gimnáziumában, ahol az 1960-as évek vége felé vezetőtanárként szolgáltam, az egyik gyakorló tanárjelöltem éppen Vadon Lehel volt. Tanúsíthatom, hogy Vadon Lehel nagyon népszerű és eredményes tanárjelölt volt. Ráadásul ő volt tanári pályám során egyike annak a két ötödéves angolszakos gyakorlós tanárjelöltnek (»kistanárnak«), akiknek úgy voltam gyakorlatvezető tanára, hogy ők nálam is idősebbek voltak. A dolgok matematikájában ez a szokatlan életkori differencia most, immáron több mint négy évtized távlatából is benne van. A 2012-es esztendő mindkettőnk számára kerek évfordulót hozott, de Vadon professzor úr számára egy félévvel korábban, mint nekem. Így hát bármilyen léptéssel is mérjük a kort, valóban én volnék a fiatalabb. Ezért az interjú során a forma kedvéért neki az önözö megszólítás használatát javaslom, bár a való világban ez egyáltalán nincs így. Interjúalanyommal az évtizedek alatt kialakult viszonyunk több mint kollegiális. Mondhatnám, kimondottan baráti.

VIRÁGOS: Szóljunk elsőnek az eredetéről. Tehát szülőföld, család. Ön 1942. február 23-án született Debrecenben. Több írásban olvastam, hogy kunhegyesi, kunsági születésű, sőt azt is, hogy kun. Mi az igazság?

VADON: Debrecenben születtem, bár ez az adalék kimondottan véletlenszerű. Mielőtt megjelentem volna ebben a mi világunkban, születésemhez közeledve édesanyámnak túl nagy pocakja volt. Ennek

okán édesapámnak a debreceni klinikán dolgozó orvos barátai azt javasolták, hogy biztonságosabb világrahozatalom érdekében szülessék meg Debrecenben. Így is történt. Az elővigyázatosság oka nagyon is indokolt volt: 5 kiló 20 dekával érkeztem. Debrecen tehát, amely a későbbiekben jelentős szerepet töltött be életemben, a szülővárosom. De a szülőföldem a Nagykunság, és életem meghatározó korszaka, gyermekkorom Kunhegyeshez kötődik.

VIRÁGOS: *És valóban kun?*

VADON: Az utóbbi évek kutatásai alapján tudok pontos választ adni erre a kérdésre. A családfám a 19. század elejéig pontosan megrajzolható. Legidősebb Vadon Bálint születési évét még nem sikerült felderítenem, de fia, idősebb Vadon Bálint 1848-ban született, és innentől kezdve pontos adataim vannak egészen Stefán–Vadon Bálintig, nemrég született unokáimig. Ezen adatok alapján kun mivoltom nem bizonyítható. Néhány hónappal ezelőtt perdöntő dokumentum másolatát küldte el Oláh Lajos kunhegyesi kun műgyűjtő és kutató (az eredeti az ő tulajdonában van). Az 1753-ban készült névjegyzék az „igaz Redempticius” kunok neveit sorolja fel, akik az 1745-ös Redempció (önmegváltás, a kunok történelmének egyik legfontosabb eseménye, „a Felső Aszszonyunk (Mária Terézia) által megerősített privilégium”) következtében földet vásároltak. A névjegyzékben szerepel Vadon István. Családunkban ő az általam ismert legrégebbi Vadon. Viszont az országban több más Vadon család is létezik: Sopronban, Budapesten és Debrecenben is. De ezek csak névrokonok. Bizonyára nem emlékszik Professor Úr arra, amikor vezetőtanáromként a KLTE Gyakorló Gimnáziumában bemutató órát tartott, mi tanárjelöltek az osztály utolsó padjaiban ültünk és én éppen nem az órán történetekre figyeltem, megdermedve hallottam: „Vadon, will you answer my question?” Pillanatok alatt leizzadtam, fogalmam sem volt mi a kérdés. Legnagyobb meglepetésemre felállt egy leány és válaszolt. De Amerikában is több tucat Vadon családot találtam. Például Salt Lake Cityben a mormonok névjegyzékében.

VIRÁGOS: *A válasza igen, tehát kun.*

VADON: Igen, ha nem is tősgyökeres, ahogy a kunok mondják. Apai ágon igen, anyai ágon nem. Édesanyám pesti családból származik, apja Ágoston János, ismert rajztanár és festő; korabeli pedagógiai lexikonok őrzik a nevét, anyja, Lukács Anna, városházi tisztviselő volt.

VIRÁGOS: *Erősen kötődik a Nagykunsághoz. Főleg persze Kunhegyeshez, annak népéhez.*

VADON: Kemény föld, szép táj, a szemnek csak a horizont szab határt. Többségében konok, nyakas, állhatatos, a mostoha történelemmel, a nehéz természeti viszonyokkal dacoló kunok leszármazottai lakják, akik elveikhez, elhatározásaikhoz következetesen ragaszkodnak, véleményük és szándékaik mellett szilárdan kitartanak. Igazságos és szigorú emberek, a jobb, szebb és gazdagabb életre álmodozók, és békések, ha hagyják. Köztük élni jó volt és tanulságos.

VIRÁGOS: *Nehéz korban született. Ráadásul édesapját korán elvesztette.*

VADON: A háború a mi családjunkat is súlyosan érintette. Édesapám, dr. Vadon Bálint a község tisztelt, szeretett orvosa volt. Két éves voltam, amikor itt hagyott bennünket. Nem ismerhettem, csupán édesanyám és egykori betegek elbeszéléseiből él emlékeimben. Barátságos, életvidám és jó ember volt, hivatásának élő orvosa, aki – a kunhegyesiek elmondása alapján – éjszaka, esőben és hóban is befogta lovát a hintóba és a legtávolabbi tanyára sietett betegéhez. Ha kellett, a recept mellett a gyógyszer árát is otthagya a szegények asztalán. Gyermekkoromban elhatároztam, hogy örökébe lépek. Édesanyám, Ágoston Valéria történelem–földrajz szakos középiskolai tanár volt, házasságkötésük után Kunhegyesre költözött. A front közeledtével, mint sokan mások, elmenekültünk Kunhegyesről, a háborút Egerben a ciszterciták pincéjében vészeltük át. Visszatérve Kunhegyesre üres, kifosztott házat találtunk. Csak a könyvek nem kellettek senkinek és édesapám szép, pej lovát sem vitték el. De ezek sem voltak hosszú életűek: a lovat a megszálló oroszok megették, a könyvek lapjait gyűjtősnak használták. Nehéz és sötét idők következtek. A Vadon-köz sarkán lévő Vadon házat (az idősebbek még mindig így ismerik) államosították és a szocializmus vívmányaként óvodává alakították. Minket egy elűzött kulák család házába költöztettek. A Rákosi rezsim éveire már eszmélő gyerekként emlékszem: a jegyrendszerre, a mindennapi többórás sorban állásra kenyérért, húsért, zsírért és cukorért. Meg persze a rettenetes, hogy a fekete autó melyik ház előtt áll meg éjszaka. És hogy hajnalban a teherautók kiket szállítanak kényszermunkára. Ezek közül egyre kevesebben tértek vissza. Ilyen körülmények között egyedül maradt édesanyám fanatikus túlélési ösztönrel és pedagógiai érzéssel kezdett el dolgozni, hogy felnevelje külföldön rekedt bátyja egy hat hónapos és egy két éves leányát,

meg persze még saját két gyermekét: Tünde nevű nővéremet és jómagamat. Magántanár, óraadó, helyettesítő majd kinevezett tanár, végül iskolaigazgató lett. Mindmáig nagy tisztelettel és szeretettel emlékeznek rá. Nekem pedig meghatározó példaképem, mint szülő és mint pedagógus. (D. Szabó Miklós az édesanyáról: „Kiváló pedagógus, majd iskolaigazgató volt, akinek göröngyös életút jutott osztályrészül”.) Mindezek ellenére gondtalan, boldog gyermekkorra emlékszem. Snúroztam, pampuskáztam, bigéztem lyukba és körbe, kereket kergettem, korcsolya híján fakutyáztam és galambászkoztam. Értékes bélyeggyűjteményem is volt. Melyet elloptak.

VIRÁGOS: *Szóljunk az iskolás évekről, egészen az egyetemig. Úgy tudom, az általános iskolát Kunhegyesen végezte.*

VADON: Igen, így történt. Tisztelettel és köszönettel emlékezem a kunhegyesi református, majd az államosítás után Kossuth Úti Iskolára és pedagógusaira. Többségükben kiváló, elkötelezett tanítók és tanárok oktattak bennünket, vigyázták szellemi és testi fejlődésünket. Szeretettel gondolok osztályfőnökeimre, Tóth György tanító bácsira (2. és 3. osztály), aki – mint mondta, apám helyett apám akart lenni – édesapám jó barátja volt és élt is szükség esetén a fegyelmezés igen változatos lehetőségeivel. Köszönet érte. Maradandó élmény volt és nyomokat hagyott bennem Bényi Árpád rajztanár, később nyíregyházi főiskolai tanár, majd debreceni festőművész oktatói és nevelői munkája, akinek politikai és művészeti munkásságát mindvégig figyelemmel és elismeréssel kísértem, és aki barátságával ajándékozott meg. Feledhetetlen Göblyös Sándorné, Zsóka néni szeretete és gondoskodása; ennek a több nyelvet beszélő egykori apácának csak az orosz nyelv oktatását engedélyezték. Kedvéért még az orosz szavakat is megtanultuk. Fabó Zsigmondné Zsia néni irodalmi ízlésünket pallérozta, míg Füleki Sándor testnevelő tanár rendre, fegyelemre, küzdelemre, a sport szeretetére tanított. Neki köszönhetem, hogy a sport (asztalitenisz, röplabda, kézilabda, futball, kosárlabda) életem fontos része lett, és még 70 évesen is örömmel teniszezem.

Már az általános iskolában eldőlt, hogy a humán tantárgyak és a nyelvek érdekelnek. Különleges körülmények között kezdtem el németet tanulni. A háború előtti bukaresti magyar nagykövetet, mint nem kívánatos, megbízhatatlan osztályidegent Kunhegyesre deportálták és a mi lakóházunk egy különbejárátú szobájába száműzték. Neki is, és nekünk is tudomásunkra hozta a hatóság, hogy semmilyen kapcsolatot nem létesíthetünk, beszélnünk sem szabad egymással. Ezt egy ideig be is tartottuk, de miután a rendőrségi ellenőrzés kiszámítható volt, szívélyes kapcsolat alakult ki közöttünk. Átmeneti vendégünk igazi gentleman volt, készséges és előzékeny, rendkívül művelt. És hat nyelven beszélt. Felajánlotta, hogy szívesen tanítja a gyerekeket németre. Így is történt. Sajnos nem hosszú ideig. Egy nap elvitték, azóta se hallottunk róla.

Hatodikos voltam, amikor először találkoztam angol szavakkal. Új pap érkezett a református templomba, Tóth Sándor tiszteletes úr, mint később kiderült, az angliai Cambridge-ben tanult. Nemcsak jól, de szépen is beszélt angolul. Elvállalta három pedagógus gyerekének a tanítását. Jól tanított, mi pedig lelkesen tanultunk. Arra viszont senki sem gondolt, hogy a paplak nem a legbölcsebben kiválasztott hely a tanulásra. A rendszer őrleinek feltűntek „vizitjeink”: gyanakodni kezdtek, hogy miért jár három fiú, ráadásul tanárok gyerekei, paphoz. Az, hogy végül is az angol nyelv miatt jártunk át, csak súlyosbította a helyzetet. Mind a pap, mind a szülők úgy döntöttek, hogy legjobb, ha befejezzük az angol tanulást.

VIRÁGOS: *Voltak a gyermekkoruk olyan erői és körülményei, melyek képesek voltak ellensúlyozni a mindennapiság nyomasztó árnyékát?*

VADON: Visszatekintésben a sötét történelmi korszak ellenére gondtalan, örömteli és kiegyensúlyozott iskoláskorunk volt. A háttérben zajló nyomorúságot, félelmet feledtette Kunhegyes szépsége, a főtér a kéttornyú református templommal, amely az Alföld legnagyobb református temploma.

VIRÁGOS: *Mondjon többet erről a mérföldkönek számító, híres műemlék építményről.*

VADON: A templom Hild József tervei alapján épült klasszicista stílusban. A város fölé magasodó impozáns méretű építmény homlokzatai, falpillérei, félköríves ablakai, a főhomlokzat jön oszlopai és timpanonja előkelőséget, eleganciát és tekintélyt adnak az épületnek és a városnak. A 30 méter magasban lévő erkélyről csodás panorama nyílik az alföldi tájra és a településre. Mindmáig emlékezetes élmény, amikor a toronyba – ahol a harangok laktak – mehettem és az erkélyre léphettem. A formai és szerkezeti felépítés, tehát az architektúra csodálata ébresztette fel bennem az építészeti alkotások iránti érdeklődésemet. És a főutca, a Kossuth utca, ahol egykor laktunk, hosszában futott végig a városon szép házakkal, előttük gondozott virágoskertekkel, középen gránitkockákkal kirakott kövesúttal, mely

mindkét szélén a hatalmas fák lombjai átkarolták egymást. Ezen végig sétálva olyan érzése volt az embernek, mintha egy két-három kilométeres alagút belsejében haladna. Olyan volt, mint ma a Kossuth utca Egerben. Aztán ott volt maga az iskola, melynek patinás épülete valóságos második otthonunk volt. Ebéd után visszajártunk: szakkörökre, edzésekre, vagy egyszerűen csak azért, hogy ott lófráljunk. Ezt a sajátos kötődést a legtöbb gyerek manapság meg sem érti.

A sport, a versenyek fontos szerepet töltek be napjainkban. Asztalteniszben két évig még szettet sem veszítettem, és emlékszem, milyen erőfeszitésembe tellett, hogy ez ne szakadjon meg. Sportsikerek és kudarcok...

VIRÁGOS: Engedje meg, hogy ezen a ponton félbeszakítsam egy percre. Most, hogy sportról esik majd szó, javaslom, hogy adjunk teret néhány szakértői megállapításnak az egykori osztálytárs, a későbbi sportriporter (és máig jóbarát), Vass István Zoltán tollából. Feljegyzéseiben ő többek között azt írja, hogy a különböző „viadalok során Vadon jelentős hírnévre tett szert, ami a középiskolai diákotthonba is elkísérte... Nyugodt szívvel, az elfogulatlanság minden látszatát elhárítva mondhatom – állapítja meg a későbbiekben –, hogy nála sokoldalúbb sport tehetséggel kevéssel találkoztam (Talán az élsport világában eltöltött több évtizednyi múltam mindezt hitelesíti!). A diákotthon lépcsőházában felállított, ingatag pingpongasztal mellett napok alatt irigykedő tisztelettel állapították meg a nagy negyedikesek épp úgy, mint a félszeg elsősök: ezt a fiút esetleg csak akkor lehet megverni, ha előtte leitatják... Vadon pingpong tudományára közben felfigyeltek a felnőtt világban is. A városka asztaltenisz csapata (a korízlésnek megfelelően a fantáziadús Vörös Meteor névre hallgatott) az NB II-ben vegetált. Ám leigazolták a mi Lehel barátunkat, s fordult a kocka. A különben épp csak 15 éves fiú kezdéskor udvariasan kezét fogott a (felnőtt) ellenfelével, »csókolomot« köszönve. Aztán elkezdődött a mérkőzés, amin tisztelettudóan ronggyá verte a 'bácsit'... De – teszi hozzá Vass István Zoltán – a sport lett a veszte is. Egy osztályok közötti sorsdöntő labdarúgó mérkőzésen úgy gáncsolták el Lehelt, ahogyan ellenfelei a mindennapi életben csak szerették volna: hatalmasat esett, s kifordult a válla. A kollégium fél legénysége alig leplezett irigységgel bámulta felkötött karját, háborús hősnek kijáró tisztelettel kezelve a mérkőzés egyértelmű vesztesét. Csak azt nem tudta senki – őt magát is ideértve – hogy a karja soha többé nem lesz a régi, szinte emelni is alig tudja majd, s ezzel élsportolói álmai – ha lettek volna is – egyszeriben szertefoszlottak”.

VIRÁGOS: Ez bizony kemény és méltatlan befejezése egy ígéretes és bontakozó sport karriernek. Mit szól barátja diagnózisához?

VADON: Tömör és hiteles összegzés. Pista idézett szavai egyben nagyon jól megragadják a siker múltékonyságának iróniáját is.

VIRÁGOS: Térjünk vissza azokhoz a tényezőkhöz és szerepekhez, melyek az említett időszakban személyiségét alakították. A sport szerepéről mint jellemépítő erőről már szoltunk.

VADON: Igen, a különböző egyéni és csapatsportok. Meg aztán a *Pál utcai fiúk* előadásában Boka szerepe, barátságok és egy jó, összetartó osztály: ezek formálták életemet. De leginkább mégis édesanyám hatott rám, aki fiatal korában vesztette el férjét és egész életét a gyerekek felnevelésére szentelte. Széles látókörű, nagy tudású, politikai érdeklődésű, vezetői képességekkel rendelkező, németül jól tudó kiváló pedagógus és igazgató volt. Szépen fogalmazott és beszélt, szerettük hallgatni meséit, emlékezéseit, tanításait, különösen esténkénti felolvasásait. Tőle valók első irodalmi élményeim *Az apostol*, a *Toldi* és a *Tamás bátya kunyhója*. Harriet Beecher Stowe-nak és könyvének magyarországi fogadtatásáról írt tanulmányom (2004) köszönet és tiszteletadás édesanyám emlékének.

VIRÁGOS: Mivel özvegy édesanyja egyedül nevelte a két saját és két rokon gyereket, biztos, hogy tetemes anyagi gondjai voltak. Talán ezért is írja egyik „krónikása”, D. Szabó Miklós, hogy „Lehel a nyári szünetek egy részét munkával töltötte. Az egyik nyáron – folytatja az egykori osztálytárs – a kunhegyesi Vörös Csillag Téesz aratókat keresett, mert a nagy esőzések miatt az aratógép nem tudott a nedves földre menni, a szél meg elfektette a búzát. Lehellel elvállaltunk tíz holdat, holdanként egy mázsa búzáért. Markot szedtünk és keresztet raktunk. Ma is egyetértünk abban, hogy a marokszedés az egyik legnehezebb munka, melyet valaha is végeztünk. A búzát eladtuk és igen jó pénz ütötte markunkat.”

VIRÁGOS: Emlékei szerint így estek a dolgok?

VADON: Igen, Miklós pontosan emlékszik a történetekre.

VIRÁGOS: Karcagon folytatta tanulmányait.

VADON: Továbbtanulásomkor két gimnázium jött számításba, a karcagi és a kisújszállási, mindkettő nagy múltú és jó hírű gimnázium volt. Végül Karcag mellett döntöttem, mert nővérem is ott tanult, és közbejárására ígéretet kaptam, hogy „humános” (humán osztályba járó tanuló) lehetek. Ha ez nem lett volna, „kisúji” diák lettem volna, és mint utólag kiderült, Abádi Nagy Zoltánnal egy kollégiumban laktam volna. Az ígéret, hogy humán osztályba járhatok, két napig tartott. Harmadnap összeterelték az elsősöket és osztálylétszám problémára hivatkozva egyik osztályból a másikba át kellett csoportosítani a tanulókat. Egyetlen esetben nem tudott az önkéntesség elve érvényesülni, a humán osztályból senki nem akart átmenni a reálba. Az igazságosnak tűnő sorsolás döntött. A sorsolást a reálosztály osztályfőnöke bonyolította le. A kalapból az én nevemet húzták ki. Később elmondta Filep István tanár úr – aki a debreceni Filep Tibor bátyja volt –, hogy csak az én nevemet tette a kalapba, engem akart az osztályába, jókat hallván rólam nővéremtől és ismerve sportbeli eredményeimet. Mondanom sem kell, egy világ dőlt össze bennem. Ott akartam hagyni Karcagot. De aztán maradtam, s ez életem egyik legjobb döntései közé tartozik. Valójában ma már büszke is vagyok a történetekre. Köszönhető ez mindenekelőtt Filep tanár úrnak, mint osztályfőnöknek, és mint történelem–földrajz szakos tanárnak. Szigorú követelményrendszerrel és értékítéllettel rendelkezett, következetes és igazságos volt, biztosságot és erőt sugallt céljaink eléréséhez. Rövid együttlétünk alatt sok időt töltött velünk és egy nagyon jó osztályt, közösséget kovácsolt belőlünk. Mind tanulásban, mind sportban a legjobbak között voltunk. Sajnos közös munkálkodásunk csupán három rövid hónapig tartott.

VIRÁGOS: *Hadd találjam ki, hogy mi történt: közbeszólt a történelem. Nem nehéz kiszámolni, hiszen én is elsőéves gimnazista voltam 1956-ban.*

VADON: Igen, tehát 1956-ban voltunk elsősök és a forradalmi események minket is magukkal ragadtak. Osztályfőnökünket a karcagi forradalmi bizottság elnökévé, majd a város vezetőjévé választották. A forradalom alatt osztálytársaim tevékeny részt vállaltak (minket, kollégistákat hazaküldtek). Osztályunknak nyomdája volt, röplapokat készítettek és terjesztettek, ami folytatódott a forradalom leverése után is. 56-os „ellenforradalmi tevékenysége” miatt Filep Istvánt letartóztatták, bebörtönözték és eltiltották tanári hivatásától. Ugyanez történt sok jó, tisztelt tanárunkkal és dr. Gyergyói János szeretett igazgatónkkal is. Az osztályunk is jelentős sérülést szenvedett: harminc ketten kezdtük az első évet és másodikban már csak huszonegyen voltunk. Legjobbainkat eltanácsolták, kicsapták a gimnáziumból. Köztük volt Csíkó Sándor színházigazgató és debreceni kiváló színész is. Osztályfőnökünk és osztálytársaink elvesztése mindvégig mély nyomokat hagyott bennünk. Egyébként erre a sorsra jutott nővérem is, aki a gimnázium eminens és elismert tanulója volt mind a tanárok, mind a tanulók körében. Népszerűségét növelte, hogy kiváló sportoló és csinos, szép leány is volt. A DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség, a KISZ elődszervezete) feloszlása után megválasztották a forradalmi diákbizottság elnökének. Hasonló minőségében Abádi Nagy Zoltán autóstoppal hozta Karcagra a kisújszállási diákok követeléseit, hogy kinyomtassák és sokszorosítsák azokat a karcagi diákok nyomdájában. A leszámolások idején testvéremet „ellenforradalmi cselekedeteiért” bűnösnek találták, eltávolították az iskolából és öt évre eltiltották a továbbtanulástól. Legfőbb bűne az volt, hogy a rendőrségi kihallgatásokon nem vallott diáktársaira és tanáraitra. A KLTE Gyakorló Gimnáziuma befogadta, ahol kitűnő eredménnyel érettségizett. Az 1956 utáni idő édesanyám munkájában is változást hozott. A kunhegyesi járási tanács művelődési és oktatási osztályának újonnan kinevezett vezetője, aki hat elemivel rendelkezett és juhász volt, megbízhatatlannak nyilvánította és visszavonta igazgatói kinevezését.

VIRÁGOS: *Ezen a ponton hívjuk meg ismét tanúnak Vass István Zoltánt: „A kisváros, Karcag forradalmának egyik helybeli vezéralakja Filep István lett. Lehel nővére pedig a gimnázium forradalmi diákbizottságának elnöke. (Nagy méltóság ugye? Annyira, hogy ezért akár ki is csaphatták később a gimnáziumból. Mert így történt!). De Lehel nem fogott fegyvert. (Jó, nem is kínálták vele...) Nem volt a munkástanács elnöke. Csak egy lelkes kis gimnazista volt, aki felérte ésszel: nagyon nagy események zajlanak körötte. És érzelmileg azonosult velük. Ám az eseményeknek még a kisvárosi sodrásába sem kerülhetett igazán bele. Prózaí oka volt. Sem a gimnáziumban, sem a kollégiumban nem volt mivel fűteni, ezért aztán a tanuló ifjúságot átmenetileg szélnek eresztették. Mire ismét benépesült az iskola, már javában osztotta parancsait a Kádár kormány”.*

Lehetséges, hogy 56 után csoda folytán felmentést kapott?

VADON: Én „megúsztam” 1956-ot. Sokkal később, már tanár koromban tudtam meg egyik volt tanáromtól, hogy az én nevem is szerepelt a „listán”. De új osztályfőnököm, B. Major László tanár úr,

kiváló matematika tanár és pedagógus, egyik példaképem, akivel haláláig őszinte barátságban voltunk, és akinek sok karcagi diák köszönhette, hogy egri diák lett, felelősséget vállalt értem.

VIRÁGOS: *Ezt személyesen már nem tudta neki megköszönni. No de, lépünk tovább: Karcagon folytatta tanulmányait.*

VADON: A gimnáziumi és a kollégiumi évek és élmények felejthetetlenek és meghatározók voltak. Kiváló és szuggesztív tanáraim: Filep István és B. Major László osztályfőnökeim, Beniczky Ádámné Kató néni magyartanárom, Farkas Izabella biológia és kémia tanárom, dr. Csávás István földrajztanárom, Orosz István történelemtanárom – később professzor Debrecenben –, Varga József angoltanárom és Szepesvári Gábor testnevelő tanárom mindmáig jelen vannak pedagógiai hitvallásomban, tanításomban és tudásomban. Gimnáziumomtól soha nem szakadtam el. Visszajártam diáktalálkozókra, előadásokat és élménybeszámolókat tartottam. Örömmel teszek eleget a Karcagi Öregdiákok Baráti Köre meghívásainak is. Munkásságom egyik legjelentősebb elismerésének tartom, hogy a gimnázium honlapján lévő névsorban, ahol a híres diákok nevei olvashatók, az én nevemet is méltónak tartják arra, hogy a listában szerepeljen. Ugyancsak jóleső érzés és nagy megtiszteltetés, hogy tanáraim mind a mai napig emlékeznek nővéremre és rám. Osztálytársaimmal rendszeresen találkozunk, Vass István Zoltánnal, korunk legjobb sportriporterével, rádió riporterrel és szerkesztővel, D. Szabó Miklós újságíróval és szerkesztővel egy életre szóló barátságot kötöttünk.

VIRÁGOS: *Orvos szeretett volna lenni, végül bölcsész lett. Mi történt? Mi a változás oka?*

VADON: Mint említettem, édesapám személye és hivatása iránti tiszteletből szerettem volna orvos lenni. Kétszer felvételiztem a budapesti orvosi egyetemre, de helyhiányra hivatkozva nem vettek fel. Harmadszorra nem mertem próbálkozni, az akkori katonai szolgálat rendelkezése miatt, ha háromszori próbálkozás után sem sikerült volna bejutnom az egyetemre, akkor két és fél éves szolgálatra kellett volna bevonulnom. Ezt túl hosszú időnek és túl nagy veszteségnek ítéltam. Két évig Budapesten egy vasgyárban segédmunkáskodtam, ami visszatekintve tanulságos iskolának bizonyult.

VIRÁGOS: *Végül a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–angol szakára nyert felvételt.*

VADON: Igen. Úgy határoztam, hogy bölcsészdiplomát szerzek, s azután majd csak lesz valahogy. Tanár nem akartam lenni. Mind az angolt, mind az irodalmat szerettem, s volt egy évem felkészülni a felvételi vizsgára. Ország Lászlónál felvételiztem. Az akkor nemrég elhunyt Hemingwayről kérdezett, de főleg a nyelvtani ismereteimet vizsgálta.

VIRÁGOS: *Hogyan emlékszik vissza az akkori Angol Tanszékre?*

VADON: Bár Budapesten laktam, legtöbben azt javasolták, ha angol szakra akarok menni, akkor Debrecenbe menjek. Tehát az Angol Tanszéknek már a 60-as évek elején jó híre volt országszerte. Elismertségét elsősorban tanszékvezetőjének, Ország László professzor úrnak köszönhette. Köztudott, hogy a Rákosi-rendszerben 1950 őszén ideológiai okokból „nemkívánatosnak” nyilvánított nyugati nyelv- és irodalom tanszékeket – a budapesti tanszékek kivételével – bezárták. Én az 1957-ben újjászervezett Angol Tanszék diákja lettem, amelyet Ország Lászlónak akkor immáron másodszorra szinte a semmiből kellett felépítenie. A hatvanas évek elején az egyetemi élet középpontjában a felsőoktatás továbbfejlesztése állt. Ország László új tantervet dolgozott ki (1961–1964), amely az anglistika, az amerikanisztika, a nyelvoktatás és a nyelvészet magas színvonalú oktatását, az óraszámok és a hallgatói létszám emelését tette lehetővé. Mindez a tanszék oktatóinak számbeli és minőségi fejlesztését igényelte. Ország ekkor hívta tanszékére a sokat ígérő és jelentős tudományos eredményekkel rendelkező irodalomtörténészt, anglistát, Egri Pétert, és a fiatal, kiváló amerikanistát: Kretzoi Miklósné Valkay Saroltát. De köszönettel emlékezem Korponay Béla tanár úr fonetika és nyelvelméleti előadásaira, valamint az Angliából frissen hazatért fiatal Csapó József tanár úrra, aki az angol nyelv oktatásának, a nyelvtanítás módszertanának igazi mestere volt. Mind az oktatásban, mind a tudományos munkában nagy felkészültségű és formátumú oktatók és tudósok elismerést és tekintélyt vívtak ki nemcsak az angolok, de más szakos diákok körében is. Ország tanítványa lenni, „Ország népéhez” tartozni nagy megtiszteltetés volt. A legemlékezetesebb momentumokat, emlékeket idézik a beszélgetések a professzor szobájában, teázás a „Pálma Department” teraszán, ebéd az Arany Bikában, vagy a hosszú séták le s föl a harmadik emeleti folyosón.

A magyar szakon az irodalom- és nyelvtudomány nagy tudós nemzedéke tanított. Köszönettel gondolok Bán Imre, Barta János, Julow Viktor és Kovács Kálmán professzor urakra.

VIRÁGOS: *Azt mondta, hogy nem akart tanár lenni.*

VADON: Az egyetemi évek alatt változtak elképzeléseim. Harmadéves hallgatók voltunk, amikor az egyetemeken és kutatóintézetekben a tanszékvezetők kötelezővé tették idegen nyelvek ismeretét, elsősorban az angolt. A fiatal oktatók, kutatók elvesztették állásukat, ha két-három éven belül nem tudták nyelvvizsgával bizonyítani nyelvtudásukat. Jó pár évfolyamtársammal „magántanárok” lettünk. Nekem két fő „territóriumom” volt, az orvosi egyetem és az atommagkutató. Itt éreztem először csábítást és kihívást a tanításban. Ez a tevékenység másféle tudást és tanulást igényelt és pozitív hatással volt az egyetemi tanulmányaimra. Nem titkolt szándék volt a pénzkeresés, hogy minimálisra csökkentsem a szülői támogatást, hogy könyveket vásárolhassak (egyetemi éveim alatt több mint hétszáz kötetet vettem!), és hogy utazhassak a környező országokban. De a döntő elhatározás, hogy tanár leszek, személy szerint Önnel kapcsolatos, professzor úr!

VIRÁGOS: *Nagy megtiszteltetés, hogy ezt hallhatom! De pontosan mire gondol?*

VADON: A KLTE Gyakorló Gimnáziumába az Ön I. c. osztályába osztottak gyakorló tanításra. Az ott eltöltött több mint egy hónap, a látottak és hallottak, a kiváló képességű, angolért rajongó, lelkes és segítőkész gyerekek megpecsételték sorsom. Tanárjelölti gyakorlatom idején már a második hét végén tudtam, hogy a katedrát választom hivatásomnak. Ezt csak megerősítette az egri Dobó István Gimnáziumban történő vidéki gyakorló tanításom. Az iskola igazgatója állást ajánlott fel és felkért az angol tagozatos oktatás megszervezésére és beindítására.

VIRÁGOS: *Elérkeztünk az életútban azokhoz az időkhöz, melyek feltételezhetően, mint „középiskolai tanári évek” szerepelnek a hivatalos életrajzban. Vessünk egy pillantást az említett évek adta keretekre. Tehát: 1968-ban szerzett Debrecenben magyar–angol szakos középiskolai tanári diplomát. Ugyanabban az évben telepedett le Egerben és lett a Dobó István Gimnázium tanára. Jól mondom?*

VADON: Jól. Egyetemi tanulmányaim után az akkor országos hírű Dobó Gimnázium hívására érkeztem Egerbe. Nagy megtiszteltetés volt, hogy rám bízta az angol tagozatos oktatás megszervezését és beindítását. Pályámat meghatározó öt évet töltöttem ott, kiváló, munkámat segítő tanárok között, némelyikükkel életre szóló barátság kezdődött. A tanulás, a tanítás, a tananyagkészítés, célok és eredmények megfogalmazásának éveit voltak ezek, amelyek megvalósításában jelentős érdemei voltak tanítványaimnak; különösen angol tagozatos osztályom diákjainak, ahol angoltanár és osztályfőnök is voltam. A legszebb, legtanulságosabb és legeredményesebb tanítói évek közé sorolom ezt a rövid időszakot: osztályomból hat tanuló jutott a legjobb húsz közé az országos angol tanulmányi versenyen, egy első helyezést ért el. Sokan lettek angoltanárok, vagy választottak angollal kapcsolatos pályát. Munkám figyelemmel kísérte és segítette Ország László professzor úr, aki szívesen meglátogatta tanítványait és – ahogy mondta – „tanítványai tanítványait” is. Többször eljött Egerbe – egyik legkedvesebb városa volt – részt vett óráimon, személyes kapcsolata tanítványaimmal rendkívüli hatással volt angol tanulásukra és eredményeikre. Kretzoi Sarolta is többször meglátogatott – egri rokonai voltak – kapcsolattartása, segítsége és ösztönzése jelentősen befolyásolta pályámat.

VIRÁGOS: *Úgy érzem szerette a gimnáziumot, a középiskolai oktatást és nevelést.*

VADON: A Dobót szerettem, nagyon. Pályám bölcsője volt s ott értem tanárrá. Ott volt még a „nagy nemzedék” jó néhány tagja és kezdte pályáját a „fiatal nemzedék”; legtöbbjük debreceni diák volt, mely körülményt igencsak jó ajánlólevélnek tartott az iskola. És persze szerettem is a diákokat. És ne feledjük: a középiskolás diákok tanítása az oktatás hatékonysága szempontjából a legjobb korosztály közegében tárgyasulhat. Ezek a „gyerekek” tudásra vágyók, befogadók és elfogadók, szeretetre valók és méltók, segítőkészek és hálásak, őszinték, őszintén és érdek nélkül szeretnek és gyűlölnék. Nehéz volt döntenem, nehéz volt otthagynom az iskolát, nehéz volt elbúcsúznom a tanulóktól. Az utolsó órák emlékei mind a mai napig drámaian hatnak rám: az egyik osztály feketébe öltözött, a másik zöld–fehérbe (tudták, hogy – akkor még – szenvedélyes Fradi drukker voltam), egy harmadik csoport a főiskola kapujáig kísért. Egy évig kétlaki voltam; visszajártam az osztályomhoz, érettségiig együtt voltunk. Az új állás elfogadásakor ez feltételem volt. Mind a Dobó, mind a Főiskola támogatta kérésemet. Visszajárok néha a Dobóba, csak úgy inkognitóban. A pedellus gyakran megkérdi, hogy kit és mit keresek. Honnan is tudhatná. Már csak egy tabló egy képe őrzi nevem.

VIRÁGOS: *És az angol nyelvet is szerette tanítani.*

VADON: Nemcsak szerettem, hanem szeretem. Az angol tanítása végigkíséri életemet. Izgalmas és

boldogság megtanítani a hangok tisztaságát, a szavak szépségét, a gondolatok kifejezésének logikáját – mindezt angolul. Egerben legtöbben, akik ismernek, elsősorban nem úgy ismernek, mint az amerikanisztika professzorát, hanem mint angoltanárt. Fiatal koromban csak „teachernek” hívtak. Büszke vagyok sok száz, ezer tanítványomra, akik itthon és szerte a világban angoltudásukkal boldogulnak. Nagy hiba, hogy manapság sok főiskolai és egyetemi oktató nem tanított középiskolában.

VIRÁGOS: *Akkor most kapcsoljunk át egy másik hullámhosszra: végül aztán úgy döntött, hogy a főiskola oktatója lesz és a felsőoktatásban fog dolgozni.*

VADON: Igen. 1973 óta dolgozom a főiskolán, 1990-ig az Angol Tanszéken, majd az Amerikanisztika Tanszéken. Kezdetben – mint bevezető soraiban írja – én is a szükség kívánta minden es oktató voltam és legkülönbözőbb tantárgyakat tanítottam. 1975-ben tanszékvezetőm, Szokolay Károly tanár úr elkezdett dolgozni kandidátusi értekezésén (Shakespeare drámáinak magyar fordításai), és megkért, hogy vegyem át tőle az amerikai irodalom és civilizáció tanítását. Ettől kezdve már csak az amerikanisztikára összpontosíthattam, innen datálom amerikanisztikai munkásságomat. Abban az időben – mint mindenhol az országban – az amerikanisztikai tantárgyakat az angol szak részeként tanítottuk, igen csekély óraszámban. A hallgatóknak két irodalmi (2×2 óra) és két civilizációs (2 x 2 óra) amerikai tárgyú kurzus kellett sikeresen befejezniük az angol szakos diploma megszerzéséhez. Egy évtizedig egyedül tanítottam az amerikanisztikai tantárgyakat, majd a hallgatói érdeklődés növekedésével Dányi László tanár úr csatlakozott hozzám. Ekkor már határozott elképzeléseim és célom volt egy amerikanisztika tanszék létrehozására.

VIRÁGOS: *Professzor úr, Ön egyetemi tanár, de szakmai-tudományos, főleg oktatói-tudósi – főleg recepciókutatói, kultúrtörténeti és bibliográfusi – tevékenységét nem egyetemi intézményben fejtette ki, hanem az Eszterházy Károly Főiskola Amerikanisztika Tanszékén. Azok számára, akik ezt szokatlannak éreztetik, megmagyarázná a kapcsolódás természetét?*

VADON: Bizonyára arra kíváncsi professzor úr, hogy egyetemi tanárként miért főiskolán tanítok. Ezt már jó páran megkérdezték tőlem. Valójában nem gyakori jelenségről van szó. Amikor 2000-ben egyetemi tanárnak neveztek ki, két kézen meg lehetett számolni, hogy hány professzor tanít főiskolákon. Néhány évvel előtte a felsőoktatási törvény nem is tette lehetővé professzorok kinevezését a magyar főiskolákra. Válaszom igen egyszerű: szeretem a főiskolát és a várost. Meghívtak, befogadtak, elfogadtak, oktatói, tudományos és közéleti munkám és elképzeléseim mind itthon, mind külföldön erkölcsileg és anyagilag támogatták. Kutatásaimhoz, céljaim eléréséhez a szükséges feltételeket biztosították. Itt tudtam megvalósítani legfontosabb célkitűzéseim.

VIRÁGOS: *Saját értékelése szerint miket tart pályája legfontosabb teljesítményeinek, eredményeinek, amelyeket csak az egri főiskolán tudott megvalósítani?*

VADON: Az első magyarországi amerikanisztika tanszék megalapítását, az *Eger Journal of American Studies* megalapítását és szerkesztését, amely az első olyan periodikum a hazai időszaki kiadványok történetében – ahogy professzor úr is említi – mely kizárólagosan amerikanisztikai publikációkat közöl, továbbá a három kötetes bibliográfia létrehozását és kiadását, valamint az amerikanisztika mesterszakot. Mindez a főiskola és kollégáim támogató tudása nélkül nem valósulhatott volna meg.

VIRÁGOS: *Hallom, egy nagy álma viszont nem valósult meg.*

VADON: Mire gondol?

VIRÁGOS: *A főiskola egyetemmé válására.*

VADON: Igen. Ez egy álmom (volt). Nemcsak az enyém, hanem a főiskola egész közösségéé, meg a városé is. Kétszázötven éves álom. Sokat dolgoztam ezért mint tanár, és mint az intézmény egyik volt vezetője. Tavaly (2010) az egyetemmé válás minden feltételét teljesítettük, a döntést az oktatási kormányzat elhalasztotta, mondván, hogy új felsőoktatási törvényen dolgoznak. A tervezetet ismerve minden kezdődhet előlről. Elképesztő dolgok történnek a felsőoktatásban az utóbbi évtizedben, hozzá nem értő politikusok hoznak szakmai döntéseket az érdekeltek meghallgatása nélkül. Mindez kaotikus helyzetet teremt. Álmom e pillanatban inkább rémálom, de eljön az idő, amikor a főiskola egyetem lesz – ha nem is az én időmben.

VIRÁGOS: *Úgy legyen! No de, araszoljunk tovább! Ha valaki egyszer megírja a magyarországi amerikanisztika történetét, aligha kerülheti meg Vadon professzor teljességre törekvő, tiszteletet*

parancsoló munkáját, mely Az amerikai irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája Magyarországon 2000-ig című hatalmas kiadványban csúcsosodik ki. Ez a munka a 2007-ben kiadott, három kötetes, összesen 3656 (I: 1275; II: 1138; III: 1243) oldal terjedelmű adattár. Hallhatnánk többet erről a ma már minden hazai angol tanszék könyvtárában fellelhető információforrásról?

VADON: Ha tömören kellene szólnom erről a bibliográfiai könyvről a következőket mondanám: a kézikönyv legfontosabb feladata az amerikai irodalom és irodalomtudomány kurrens és retrospektív bibliográfiai feltárása. De jelentőségéről és hasznáról szóljon inkább egy harmadik személy, egy hazai amerikanista, aki a három kötetes változat megjelenése után a következőket írta: „Vadon Lehel kézikönyve páratlan filológiai segítség az amerikanisták, irodalomtudósok és könyvtárosok bibliográfiai igényeinek kielégítése, munkájuk megkönnyítése és gyorsítása érdekében. A 2371 amerikai író személyi címszava és az 51 408 sorszámozott, ez ideig legnagyobb részben ismeretlen, bibliográfiai szempontból feldolgozatlan és rendszerezetlen adat jótékony hatással lesz a hazai amerikanisztikai kutatásokra, és felhasználhatók lesznek a felsőfokú oktatásban és doktori programokban”.

VIRÁGOS: *Ha nem tévedek, ezek az én szavaim. Szólna bővebben arról, hogy mit is „tud” ez a világméretben is egyedülálló és nemzetközileg is elismert bibliográfia?*

VADON: A bibliográfiai kézikönyvnek a filológiai elsősegélynyújtáson túl számos egyéb szándéka, célja és eredménye van. A könyv, annak fejezetei és címszavai megfogalmazásakor olyan tudományszervezési modellt szándékoztam megfogalmazni, amelyben az irdatlan mennyiségű és sokféle forrás egyfajta rendbe kényszerítése végül egységes egészet hoz létre, hogy a mű elsődleges funkcióin túl felhasználóbarát és olvasható is legyen. A bibliográfia feltérképezi a múlt eredményeit és hiányosságait, ösztönöz a jövő feladatainak megtervezésére és újabb kutatási témákat sugall. Szemléletesen mutatja be az amerikai írók és irodalom magyarországi recepcióját. Dokumentum jellegű tárgyiassága miatt közvetlenül szemlélteti mind a magyar, mind az amerikai irodalomban és azok kölcsönhatásában folyó eseményeket, mozgásokat, változásokat, értékeléseket és átértékeléseket. A teljesség igényével végzett forráskutatás és közlés az amerikai irodalom magyarországi fogadtatásának monografikus feldolgozását teszi lehetővé a magyar–amerikai kapcsolatok első dokumentumaitól (John Smith, Roger Williams, Increase Mather) 2000-ig. A bibliográfiának fontos dokumentumértéke van, amely tény és törvényszerűséget bizonyító adat, a hitelesség és hitelesítés eszköze. A kézikönyv a maradandó rögzítés egyik legfontosabb formája, ugyanakkor egy létrehozandó számítógépes adatbázis forrása is. A munka kiindulópontja és alapja a további rendszeres forráskutatásnak és forráskritikának, az összehasonlító irodalomtudománynak és összehasonlító kultúrakutatásnak a hazai amerikanisztika területén a múlt eredményeinek és jelenségeinek rekonstruálása céljából, és alkalmat ad arra, hogy magyar és amerikai alkotások közötti irodalmi és kulturális viszonylatokat tárjon fel. S végül, a 2371 amerikai író hazai megjelenése és az 51 408 bibliográfiai tétel megjelenítése tényszerű cáfolata azoknak a hiányos ismereteken alapuló, gyakran lekicsinylő megállapításoknak, melyek szerint az amerikai irodalom recepciója nem számottevő Magyarországon. A bibliográfia adatai ennek éppen az ellenkezőjéről győznek meg: azt valószínűsítik, hogy a magyar irodalmi kultúrában az amerikai irodalom a legjelentősebb irodalmak között szerepel.

VIRÁGOS: *Hozzátenném, hogy mivel az irodalmi kultúra tényeinek rendezett sokasága számos vizsgálati szempont szolgálatába állítható, a szóbanforgó bibliográfia éppúgy használható olvasásszociológiai és olvasásmetriai búvárkódásokra, fogadtatástörténeti következtetések faktuális aládúcolására, könyvkiadási trendek vizsgálatára, avagy a változó kultúrpolitikai irányok feltérképezésére, mint mondjuk arra, hogy a 20. század első hetven évében milyen politikai szándékok és akaratok hálójában léteztek a konkrét műfordítások ösztönzésében vagy közlésük megtagadásában kicsúcsosodó hatalmi szándékok. Avagy gondoljunk arra a hatalmas nyereségre, mely releváns tények fellelhetőségében, mégpedig gyors és azonnali felderítésében adott. A példa kedvéért vessünk egy pillantást mondjuk arra a korábban már említett 19. századi bestseller könyvre, mely a keresztény világban hosszú évtizedeken át a Biblia után a legnépszerűbb műnek számított. Harriet Beecher Stowe folytatásokban, majd 1852-ben könyv alakban is olvasható klasszikusáról van szó, melyet csupán az Egyesült Királyságban az 1850–60-as években több mint negyven könyvkiadó jelentetett meg kalózkidadásokban. Kérdés lehet például, hogy a magyarországi könyvkiadás milyen sebességgel vagy éppen megkésettiséggel reagált a magyar fordítás megjelentetésével? Volt-e gyorsan mozgósítható szellemi potenciál a több mint 600 oldalas könyv angol nyelvből való lefordítására? Mely kiadó lépett elsőnek? Mindmáig összesen hány műfordító hozta létre a saját kiadott szövegváltozatát? Mindezekre a*

válasz ott van Vadon Lehel bibliográfiájában. A harmadik kötet 268. oldalán kezdődik a Harriet Beecher Stowe-ra vonatkozó 12 oldal. Az Elsődleges források: Stowe regényének magyar fordításai és könyvkiadásai címszó alatti tényanyagból minden kérdésünkre kifejthető a válasz: az angol nyelvű kiadás évében a Tamás bátya kunyhójából négy különböző részlet látott napvilágot a Pesti Napló novemberi és decemberi számaiban. A fordító személye ismeretlen. Nem ismeretlen viszont annak a másik fordítónak a neve, aki az 1853-ban kiadott teljes regény négy részre bontott, összesen 858 oldalas szövegét magyarra ültette: Irinyi József fordítását Pesten Müller Emil könyvnyomdája (Kilián György m. egyetemi könyvtár igazgatója) jelentette meg. Az eltelt 160 év alatt a regény magyar nyelvű 49 kiadásának műfordítója tíz magyar szakember volt.

VADON: Így van, Irinyitől Győri Lorándon és Darvai Móricon át Réz Ádámgig. Nem is szólva azokról, akik Stowe regényét az „ifjúság” vagy a „magyar ifjúság” számára áthangszerelték, mint például Benedek Marcell, vagy „átdolgozták”, „átírták”, mint például Mátyás Iván. A bibliográfia ezeket a tényeket is adja.

VIRÁGOS: Utalok egy másik, ennél egyszerűbb esetre. 1975-ben jelent meg A négerség és az amerikai irodalom című könyvem. Tudomásom volt az ezzel kapcsolatos recenziókról és egyéb szakmai visszhangokról. Mi több, azt hittem, hogy ezzel kapcsolatban mindent tudok. Nagy volt a meglepetésem, amikor Vadon Lehel bibliográfiájából arról értesültem, hogy 1976-ban egy Balázs Attila nevű kolléga az Újvidéken kiadott és azóta megszűnt (1965–1988) Új Symposion nevű periodika 12. kötetének 129. számában három oldalas szemlét publikált az említett könyvről. Igaz tehát, amit egy amerikanista kolléga mondott: Vadon Lehel bibliográfiája „hossa a tényeket”. Nem csoda, hogy bizonyos amerikanisztikai témákban szakmai tájékozódását számos szakdolgozó azzal kezdi, hogy az Ön könyvét böngészi.

VADON: Látja, sohasem fogjuk megtudni, hogy hány ilyen dolgozatíróról, szakdolgozóról, diplomázóról is lehet szó.

VIRÁGOS: (nevet) Ki tudja? Lehet, hogy a bibliográfia következő kiadása már erről is tájékoztat. Az imént említettem az Új Symposion nevű periodikát, mely azóta megszűnt létezni. És mivel az egykor volt Jugoszláviában található Újvidéket is említettük, megkérdezem, hogy ezek szerint az Ön gyűjtési bázisa, válogatási terepuma túlnyúlik a jelenlegi magyarországi határokon?

VADON: De még mennyire! A bibliográfia címében a „Magyarországon” szó nem csupán a csonka Magyarországra vonatkozik, hanem a történelmi területekre is. Így például a Könyvészeti Értesítő című periodikum pozsonyi kiadvány volt; az 1883 és 1885 között kiadott Élet és Irodalom, a Magyarság című politikai napilap (1889–1890), a Magyar Thália nevű színművészeti szakközlöny (1882) mind kolozsvári termék; az Igaz Szó című romániai magyar szépirodalmi folyóirat (1953–1989) marosvásárhelyi, a Bunkó elnevezésű irodalmi és társadalmi folyóirat (1921) Bécsben, az Alföld című művészeti és társadalmi képes folyóirat (1901–1904) Aradon látott napvilágot; a Kassai Irodalmi Társaság lapja, a Minerva (1893–1894) avagy a Munkás nevű politikai napilap (1922–1926) és a Nefeletscímű irodalmi almanach (1832–1834) Kassán.

VIRÁGOS: A könyv kiadása előtt is ismert volt az amerikanisták körében, hogy Vadon professzor jelentős filológiai és bibliográfiai kincseshányával rendelkezik, és többen fordultak Önhöz segítségért.

VADON: Valóban így történt. Küldtek hozzám cikkeket, doktori értekezéseket, könyvek kéziratát és kérték, hogy nézzem meg a magyar vonatkozású adatokat. Bizony gyakran kellett jelentős mennyiségű korrekciót végezni. Én már az 1970-es években Upton Sinclair magyarországi fogadtatásával kapcsolatos kutatásaim során észleltem, hogy a hazai világirodalmi forráskutatásban feltárt ismeretek elégtelenek, rendkívül pontatlanok, majd csaknem használhatatlanok tudományos művekben, kézikönyvekben és lexikonokban. Amikor elég adat állt rendelkezésemre, próbáltam felhívni a figyelmet az áldatlan állapotra és egy mielőbbi átgondolt és széleskörű alapkutatási projekt megtervezésére és beindítására. Fialat, kezdő kutatóként fura „élményben” volt részem.

VIRÁGOS: Miért? Mi történt? Mit csinált?

VADON: Egy évtizednyi kutatómunkával megvizsgáltam 412 folyóiratot, 110 napilapot és hetilapot. Több ezer könyvet, rendkívül értékes és nagy mennyiségű anyagot gyűjtöttem össze. A bibliográfia összeállítása és a disszertáció írása egyik tanulsága és biznysága volt sejtésem igazolódása: a magyarországi filológia nagyarányú pontatlansága. A muckraker Upton Sinclair módszerét követve

tényeket felsorakoztatva, dokumentáció alapján próbáltam az illetékesek figyelmét felkelteni. Anyaggyűjtésem alatt két irodalmi lexikon jelent meg: *A huszadik század külföldi írói* (1968) és a *Világirodalmi Kisenciklopédia* (1976). Recenziót írtam tehát a két könyvről. Mivel egy lexikon esetében a hitelesség bizonyítására a pontos adatközlés az egyik legfontosabb követelmény, ezt a szempontot helyeztem górcső alá. A korábban megjelent lexikon több mint 1400 írója között csak egyet találtam, Upton Sinclairt, akinek szócikkét forrásértékű adatokkal tudtam vizsgálni. (Tudtommal abban az időben senki sem tudott volna találni egyet sem.) Elképesztő eredményre jutottam. Az alig több mint egy oldalas lexikoncikk 26 téves adatot tartalmaz. A cikk írója kritika nélkül átvette – mi mást is tehetett volna – az Upton Sinclairre vonatkozó magyar katalógusok, bibliográfiák és lexikonok adatait. Így aztán cikke hemzseg a hibáktól.

A recenziómat az egyik legrangosabb filológiai jellegű tanulmányokat közlő akadémiai folyóiratnak ajánlottam, amelynek jelentős szemlervata is volt. Sugalltam azt is, hogy mielőbb publikálni kellene a cikket, hogy az akkor készülő és a kiadás kezdetén járó *Világirodalmi Lexikon* szerkesztői levonhassák a megfelelő következtetéseket. Jó ideig nem történt semmi, majd érdeklődésemre azt a választ kaptam, hogy „e kényes ügyben és helyzetben” nem szeretnék hiteltelenné tenni az említett műveket, ezért nincs szándékukban közölni a recenziómat. Homokba dugták a fejüket! Meg is lett a várható eredménye: *A Világirodalmi Kisenciklopédia* egy az egyben átvette *A huszadik század külföldi írói* szócikkét az összes hibájával. Mi több, pár kiegészítő mondatával gyarapította is azokat. Lelkesedésem korán lelankadt. Érzékeltem, hogy ezen a területen nem lesz könnyű gyors változtatásokat és eredményeket elérni. Csalódottságomat látva feleségem, Márta fogalmazott találóan, kicsit szatirikusan és csipős humorral Csokonai színdarabja címének elferdítésével: „Naiv Vadon Lehel, avagy Az is bolond, ki bibliográfussá lesz Magyarországon”. Ez a mondása évtizedekig kísértett.

VIRÁGOS: *A recenziót mégis megjelentette.*

VADON: Igen. Az egri *Hevesi Szemlében*. Bár tudtam, hogy a közlés egy vidéki folyóiratban nem lesz hatékony, fontosnak tartottam az akkori állapotok és tények feltárását, rögzítését.

VIRÁGOS: *És egy másik haszna is volt. Miután Ország László kezébe került a cikk, azonnal felhívott telefonon és kérte, hogy vegyem fel Önnel a kapcsolatot. Ugyanis korábban engem kért fel a készülő Világirodalmi Lexikon Upton Sinclair címszavának megírására. Emlékszem, mi, Ország-tanítványok találkoztunk is Debrecenben és a szükséges korrekciókat elvégeztük. Köszönet érte.*

VADON: Szerencsés véletlennek köszönhető, hogy az Ön lexikoncikke minden szempontból kifogásolhatatlan, hiteles, minden adatközlése pontos. Nem sok ilyen lehet. Az *amerikai irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája Magyarországon 2000-ig* adatai alapján szűrőpróbaszerűen megvizsgáltam jó pár amerikai szerző lexikoncikkét a *Világirodalmi Lexikonban* és elfogadhatatlanul sok hibát találtam. Érzésem szerint könyvméretű hibalajstromot lehetne összegyűjteni. Mi, amerikanisták szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen megvan az adatbázisunk, amely számtalan hibát korrigál. De mi a helyzet más irodalmak esetén? Bizonyára hasonló és hasonló mértékű hiányosságok és hibák vannak azok bibliográfiáiban is, csak hogy azokról még meggyőződni se tudunk. Ma sem lehet elkerülni azt, amit évtizedekkel ezelőtt szorgalmazni próbáltam: el kell végezni más irodalmak teljességre törekvő forráskutatását és az amerikai irodalom bibliográfiájához hasonló mű kiadását. Aztán következhet egy nagy vállalkozás, egy új, hiteles, korrekt világirodalmi lexikon szerkesztése és kiadása.

VIRÁGOS: *Egy amerikai irodalmi lexikont már most ki lehetne adni.*

VADON: Igen, ennek nincs szakmai vonatkozású akadály. A vállalkozás sikere csupán pénz kérdése.

VIRÁGOS: *Beszéljünk a befektetett teljesítményről. Hány évtized munkája tárgyasul a bibliográfiai kötetekben? Egy korábbi nyilatkozatában „több mint negyed évszázados folyamatos és intenzív, hazai és külföldi kutatómunkáról” számol be, melynek során többek között „kézbevétel alapján” dolgozott fel 2273 időszaki kiadványt, „az első hazai periodikumok megjelenésétől 2000-ig”.*

VADON: Hogy hány évtized munkája tárgyasul a bibliográfiai kötetekben? Erre nehéz hiteles választ adni. Arra viszont pontosan emlékszem, hogy mikor készítettem az első bibliográfiát. Elsőéves hallgatók voltunk a Kossuth-egyetemen, amikor Kretzoi Sarolta beszédgyakorlatain Erskine Caldwell novelláit olvastuk, nem elsősorban irodalmi, hanem lexikális, grammatikai és a beszélt nyelv gyakorlása céljából. Erre a novellák igen alkalmasak voltak. Kretzoi Sarolta szerette, mi pedig megszerettük az író. Végül a tanárnő esszé versenyt hirdetett Caldwellből. Második helyezést értem el, jutalmam egy angol nyelvű

dedikált kötet volt, melyet kincsként őrzök könyvtáram megkülönböztetett polcán, ahol a részemre dedikált kötetek tartózkodnak.

Azért is értékes a dedikáció, mert a későbbiekben Kretzoi Sarolta nem volt hajlandó – még a saját kötetét sem – dedikálni. Ennek oka az volt, hogy legnagyobb megdöbbenésére, az egyik jó ismerősének dedikált könyvét egy antikvárium polcán látta viszont. Visszatérve az esszémhez, a tanárnő kiemelten értékelte a dolgozathoz csatolt bibliográfiát, s megkért, hogy a következő órán beszéljek az anyaggyűjtésről és a bibliográfia összeállításáról. Kretzoi Sarolta képzett bibliográfus volt, két évig az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) bibliográfiai osztályán dolgozott, mielőtt Ország László hívására Debrecenbe érkezett.

Tudom, hogy Kretzoi tanárnő ajánlására bízott meg Ország László tervezett bibliográfiai sorozata egy fejezetének elkészítésére, amely még egyetemista koromban Ország folyóiratában jelent meg (*Bibliography of Hungarian Writings on English [and American] Literature, 1961–1965. Hungarian Studies in English, III. 1967. 123–146.*) A még kezdeti, de nem elsősorban bibliográfiai kutatásokhoz sorolom egyetemi doktori disszertációm anyaggyűjtési munkálatait is. Elsődleges célom Upton Sinclair magyarországi fogadtatásának megírása volt, nem pedig egy Upton Sinclair-bibliográfia elkészítése volt. Sorsom akkor dőlt el, amikor dönteni kellett, hogyan tovább? Mi legyen a következő kutatási területem, egy esetleges kandidátusi értekezés témája. Három témakör vetődött fel: az amerikai dráma, spanyol hatások az amerikai irodalomban és a recepciókutatás. Hárman hánytuk-vetettük meg a kérdést: Ország László, Kretzoi Sarolta és természetesen jómagam. Az első téma esett ki először, majd a második. Három hónapos kaliforniai tartózkodásom meggyőzött arról, hogy a munka elvégzése csak több éves amerikai kutatómunkával valósítható meg, ami abban az időben lehetetlen volt. Maradt tehát a recepciókutatás. Ez volt Ország László sugallata – nem döntése, sohase erőszakolta rá másokra elképzeléseit –, mert része volt a magyarországi amerikanisztika létrehozása érdekében kidolgozott koncepciójának. Érvelése és bizalma pedig megtiszteltetés volt számomra. A kutatási területet és egy megírandó monográfia címét a következőképpen fogalmaztuk meg: A huszadik század előtti amerikai irodalom magyarországi fogadtatása. Ennek teljesítése akkor még beláthatatlan munka volt. Az egészet nem is tudtam megvalósítani, csak a felét, a fontosabbik felét. Az alapkutatásokat elvégeztem, a bibliográfia a kutatók rendelkezésére áll. A monográfia egyes részeit megírtam és publikáltam (John Smith, Roger Williams, Increase Mather, az amerikai puritanizmus, Henry Wadsworth Longfellow és Harriet Beecher Stowe magyarországi fogadtatása), azt azonban már nem merem megígérni, hogy befejezem. Túl rövid az idő. De visszatérve felvetéséhez, a kérdésre adott idézett válaszok helyesek. Az történt, úgy történt, úgy igaz.

VIRÁGOS: *Ez bizony egy teljes emberöltő! Nem csoda, hogy néhány éve kijelentette: „embertelen nehéz munkára vállalkoztam”. De áruljon el további részleteket! Amikor az időszaki kiadványok feldolgozásával kapcsolatban számszerűsíti a befektetett munka mennyiségét, csupán a periodikákra vonatkozó átfésülésekre utalt. Nem szólt azokról a kötelező böngészésekről, melyeket kifejezetten könyvészeti kutatásai során kellett elvégeznie.*

VADON: Az 1997-ben megjelent *Az amerikai irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája a magyar időszaki kiadványokban 1990-ig* című kötet – ez lenne tehát az ún. „Kis Vadon” – csupán a folyóirat-bibliográfiát adta közre. A bibliográfia összeállítását másfél évtizedes és igen széleskörű kutatómunka előzte meg. Teljességre törekedve, kézbevétele alapján dolgoztam fel 1619 időszaki kiadványt az első hazai periodikumok megjelenésétől 1990-ig. A könyv 9920 sorszámozott bibliográfiai adatot közöl. A bibliográfia az amerikai szépirodalom és a szépirodalommal foglalkozó szakirodalom regisztrálása mellett szintén felöleli a tudományos, művelődéstörténeti, könyvészeti és publicisztikai irodalomnak azt a részét is, amely szorosan kapcsolódott az Egyesült Államok irodalmi életéhez.

A kézikönyv kiadásáról nem sokan tudtak, váratlanul és meglepetésszerűen érte a hazai amerikanistákat. A kötet igen pozitív és elismerő kritikái fogadtatásban részesült, jó pár recenzió született jelentős amerikanisták és anglisták tollából. Szinte kivétel nélkül dicsérték a „hatalmas vállalkozást” és a méreteiben is szokatlanul nagyméretű könyvet, de megfogalmazták hiányérzetüket is, és a könyvészeti bibliográfia elkészítésére ösztönöztek. A „nagy ösztönzők” között volt Ön is, és Kretzoi Sarolta, Abádi Nagy Zoltán s talán legfőképpen Egri Péter, aki minden találkozáskor és levélben megkérdezte, hogy hol tartok az „opus magnummal” – nagyon sajnálom, hogy nem tudtam az ő életében elkészülni vele.

A 2007-ben megjelent három kötetes bibliográfia (Abádi Nagy Zoltán „Big Vadonnak” nevezi recenziójában) legfontosabb eredménye – túl azon, hogy 654-gyel megnöveltem a periodikumok számát, és időben 2000-ig kiterjesztettem kutatásaimat – a könyvbibliográfia elkészítése. Mivel hogy munkám

előzmények nélkül indult, hasonló méretű és igényű könyvbibliográfia még nem született, és hasonlóan a folyóirat-bibliográfiához, itt is a teljességre törekvés igénye vezérelt, a legszélesebb körű kutatást és anyaggyűjtést valósítottam meg. Az amerikai írók és az egyszerezős művek felkutatásához át kellett fésülnöm az Országos Széchényi Könyvtár 1986-ig készült betűrendes könyvkatalógusának több mint 1 935 000 céduláját és a számítógépes feldolgozásban elérhető 255 000 könyvet, valamint 225 000 analitikus tételt. Mind az egyszerezős, mind a többszerezős gyűjteményes köteteket: szépirodalmi alkotásokat tartalmazó antológiákat, emlékkönyveket, szöveggyűjteményeket, tankönyveket, konferenciakiadványokat, irodalomtörténeti műveket, tanulmányköteteket és egyéb írói megnyilatkozásokat (leveleket, vallomásokat stb.), valamint más hasonló vegyes tartalmú kiadványokat analitikus feltárással dolgoztam fel. A megvizsgált gyűjteményes kötetek száma eléri a 20 000-et.

VIRÁGOS: *Aki nem él a könyvek világában, aligha tudja elképzelni, hogy mit is jelenthetnek ezek a számok a mindennapiság – mondjuk úgy, hogy a „normalitás” – világában. Most már kezdem érzékelni, hogy mire is kellett a negyed évszázadnyi befektetett idő. Nem is szólva az ugyancsak megkerülhetetlen szortírozási-anyagrendezési és rögzítési-összefésülési tevékenységekről. Mellesleg: feltételezem, hogy éveken át Ön volt az OSZK legszorgalmasabb látogatója. Olvastam erről egy korábbi visszaemlékezését, melyben azt nyilatkozta, hogy „legtöbbször és legtovább az Országos Széchényi Könyvtár látogatója voltam, ahol a könyvtár egyik kuckó-ablakmélyedésében állandó hely volt biztosítva számomra. Szerettem ott lenni, odaszoktam, életem egy részét ott töltöttem”.*

VADON: Az egyetemi doktori értekezésemhez az anyagot a Nemzeti Múzeumban elhelyezett és ott működő OSZK-ban gyűjtöttem. Legtöbb időt a folyóirattár olvasótermében töltöttem. Nagyon szerettem ezt a helyet. Aránylag kevesen látogatták – legalábbis hétvégeken, amikor én ott voltam – családias volt, és a múzeum falain belül a könyvtár valami különös atmoszférát sugallt. Az olvasóteremben a mennyezetig érő sötétbarnára pácolt, szépen faragott polcok és rajtuk a méreletesen elhelyezkedő kötetek, valamint a fának és a papírnak utánozhatatlan illata mindmáig feledhetetlen benyomás. És fontos volt a környezet: a múzeumkert, ahol körbesétáltam, ha pihentetni kellett a szememet, a sarkon a Múzeum Étterem, ahol tizenegynéhány forintért finom egyfogatost ehettem, a múzeummal szemben jó néhány antikvárium, ahol egy óra böngészést engedélyeztem magamnak, hogy átnézzem a jól ismert polcok kínálatát, vagy átvegyem a részemre félretett amerikanisztikai vonatkozású könyveket, és céduláimra feljegyezzek minden olyan nevet és adatot, amely újabb információforrás része lehet.

VIRÁGOS: *Ez már a „permanent alert” állapota. Mondhatjuk, hogy állandó készenlétben élt.*

VADON: A szótáríró Országh Lászlótól tanultam, hogy üres céduláknak mindig ott kell lenni a zsebünkben, „mert a szavakat röptében kell elkapni s nyomban le kell jegyezni”. Ezt tettem én is a bibliográfiai adatokkal. Aztán a könyvtár felköltözött a várba és egy egészen más világ várt rám. Ott is hamar megszoktam és az irodalomtörténeti olvasóban az Ön által említett helyen dolgoztam hosszú éveken át. Igaza van, én is úgy érzem, hogy én voltam a könyvtár egyik legszorgalmasabb és talán leginkább kitartó látogatója.

VIRÁGOS: *Az OSZK munkatársai biztosan nagyra becsülték gyakori egri vendégük elkötelezettségét és munkabírását. Mint bibliográfus, a nagy projekt részeként mely egyéb hazai és külföldi intézményekben végzett még nélkülözhetetlen könyvtárkutatást?*

VADON: Valóban minden elismerésem és köszönetem az OSZK könyvtárosainak, különösen az olvasószolgálat munkatársainak, akik a könyvrendelés házi szabályzatától eltérő bánásmódban részesítettek, miután belátták, hogy ha nem az én munkaszervezésem és munkatempóm szerint dolgozunk, a tervezett munka egy emberöltő alatt sem végezhető el. Segítségemre voltak a könyvtár illetékes vezetői, Debrecenben végzett magyar szakos csoporttársaim és egri tanítványaim, hogy a rendelkezésemre álló időt a legeredményesebben felhasználhassam. Hálával tartozom számos hazai és külföldi könyvtárnak, mindenekelőtt az Eszterházy Károly Főiskola Központi Könyvtárának, igazgatójának, Tircsné Propper Valériának, vezető könyvtárosának, volt kedves tanítványomnak, Gál Tibornak és a könyvtár többi segítőkész dolgozójának, az Egri Főegyházmegyei Könyvtárnak és áldott emlékü főkönyvtárosának, Iványi Sándor monostori apátnak, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának és főigazgatójának, Virágos Mártának, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárnak, a kolozsvári, a pozsonyi és a kassai könyvtáraknak és levéltáraknak, melyek nélkülözhetetlen forrásanyagot bocsátottak rendelkezésemre, valamint az USA-beli könyvtárak közül a Grand Canyon University könyvtárának (Phoenix városa, Arizona állam), az Arizona State University könyvtárának (Phoenix), a Florida State University

könyvtárának (Tallahassee városa), az USA fővárosában fellelhető Library of Congressnek, amelyek jelentős segítséget nyújtottak a bibliográfiai adatok pontosításához, kiegészítéséhez. Köszönet illeti e könyvtárak könyvtárosait, akik az irdatlan mennyiségű anyagot részemre elérhetővé tették.

VIRÁGOS: *Megkérdezem, hogy volt-e csapata? Stábja, teamje, mely segítette a munkáját? Az 1997-es kötet két szaklektor és két lektor nevét említi. A nagyobb lélegzetű három kötetes három szaklektort és öt lektort azonosít név szerint. Nyilvánvaló, hogy a szaklektorok kizárólag a kész produktummal foglalkoztak, így az évek során az ő munkájuk aligha mozdított a napi rutinokon. A lektorok esetében más a helyzet, mivel ezek zömmel egyetemen angol szakot végzett főiskolai oktatók, többségükben az egri főiskola amerikanisztika tanszékének oktatói, akik legalább is szakmunkatársaknak számítottak. Ők, mint angoltanárok és amerikanisták, bizonyosan könnyen megértették az egész és a rész kapcsolódásait és fogalmiságát, a roppant vállalkozás szerkezetét, irányait és arányait. Így remélhetőleg nem vesztek el a kívülálló számára kásahegynek tűnő részletek sokaságában. Viszont egyik munkája sem említi társszerzőt. Tehát Ön egyedül vezett. Így a felelősség sem oszlik meg. Mindenért Ön tartotta – és tartja ma is – a hátát. Hogyan alakult ez így? Vagy Ön is az a fajta „írástudó”, mint jómagam, aki csak a saját munkájában bízik igazán?*

VADON: Normális körülmények között egy ilyen hatalmas vállalkozást csapatmunkával lehet, illetve kell megvalósítani. Országgh László biztatott, hogy próbáljak pénzt szerezni és kutatókat megnyerni a munka elvégzéséhez. Mivel se pénzt, se munkatársakat nem találtam, elhatároztam, hogy egyedül végzem el az alap kutatásokat. Csapatom tehát nem volt, volt viszont egy társam, a feleségem, aki gyermekünk megszületéséig sokszor eljött velem a könyvtárba, többször hetekig, és fontos és pontos munkát végzett. Benne megbíztam. Egyébként az a fajta „írástudó” vagyok, aki csak a saját munkájában bízott a bibliográfiai kutatásokban. Sajnos sok rossz példával is találkoztam. A bibliográfia előszavában használt egyes szám első személy elismerése és vállalása mindannak a kockázatnak és felelősségnek, amely a bibliográfia egyszemélyes megvalósításával jár.

Mind a szaklektorok, mind a lektorok munkája bibliográfiai könyveim esetében eltért a szokványos lektori feladatoktól. Nem hiszem, hogy bárki is vállalkozott volna a könyv adatainak ellenőrzésére. Ez újabb évtizednyi munkát jelentett volna. Ez alól tehát felmentettem őket, mindezért – ahogy mondja – én tartom a hátam. Szakmai lektoraim azok voltak, köztük Ön is, akik hosszú időn át hathatósan támogattak szakértelmükkel, személyes konzultációkkal, bírálatokkal, recenziókkal, szakmai előadásokkal, mindig előrevivő tanácsaikkal és szükség esetén baráti biztatással. A lektorok a hatalmas mennyiségű szöveg javításához, gondozásához járultak hozzá. Nagy élmény volt számomra a könyv megjelenési formájának – méret, forma, borító, betűtípus stb. – megtervezése. Szerettem ezt a munkát, pár kötet kivételével én terveztem meg saját könyveimet.

VIRÁGOS: *Térjünk vissza röviden az imént említett „nemzetközi elismertségre”. A szakmabeliek többsége előtt sem ismert, hogy 2008-ban ezért a három kötetes munkáért Ön elnyerte az USA-ban bejegyzett American Biographical Institute „Gold Medal for Hungary” kitüntetését. Mondana néhány tájékoztató szót a kitüntetésről és az odaítélés körülményeiről? És mondjuk el az olvasónak azt is, hogy a nevezett intézmény miként értesült az Ön könyvéről és a megjelenés tényéről?*

VADON: Mielőtt a nemzetközi elismertségre térnék, szeretném megköszönni, professzor úr, az Ön értékelő minősítését, mely szerint a könyv „világméretben is egyedülálló és nemzetközileg is elismert bibliográfia”. Hasonló volt a véleménye az American Biographical Institute-nak, amely az USA-ban az egyik legjelentősebb kutatóhely és kiadó. A társaság tagja lettem és több mint tíz éve veszek részt munkájukban. Jelenleg az ABI kormányzóhelyettese, Tudományos Bizottságának tagja, és kiadójának szaktanácsadója vagyok. Munkásságom ismerik és elismerik, biográfiám leírását több lexikonban megjelentették és díjakban, kitüntetésekben részesítettek. Elnökünknek beszámoltam bibliográfiám megjelenéséről, aki kért egy példányt megtekintésre. Nem sokkal később, legnagyobb meglepetésemre egy meghívó érkezett a társaság Oxfordban (Anglia) esedékes nemzetközi konferenciájára, hogy ott vegyem át a „Gold Medal for Hungary” kitüntetést, amelyet végül postán küldtek el.

VIRÁGOS: *Volt-e egyéb hazai és nemzetközi visszhangja, szakmai következménye a 3 + 1 kötetes bibliográfiai teljesítménynek?*

VADON: Sok elismerést és gratulációt kaptam egyeteméről, ahol az amerikanisztika oktatása és kutatása folyik. Tanszékem és a főiskola ünnepi keretek között mutatta be a köteteket. Bemutathattam a könyvet az Országgh László centenáriumi emléknapon Debrecenben – a könyvet Országgh professzor

úrnak dedikáltam. Meghívást kaptam a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra, ahol szintén bemutattam a bibliográfiát. Kollégáim biztatására megpályáztam egy hazai, a HUSSE könyvdíját, ahol az anglistikai és amerikanisztikai könyveket értékelik – nem találták méltónak a díjazásra. Viszont az Egyesült Államokban, egy újabb megmérettetésen „World Record” díjban részesítettek. Egyetértettek az Ön állításával, hogy hasonló mű és hasonló terjedelmű (3656 oldal) és alaposságú munka nemcsak Magyarországon, de sehol a világon a recepciós irodalomban és bibliográfiai kutatásban még nem született. Megtisztelő elismerés volt az is, hogy jelentős amerikanisták és anglisták szemlézték a köteteket.

VIRÁGOS: *A folyóirat-bibliográfián és a háromkötetes bibliográfián kívül más bibliográfiai könyveket is kiadott.*

VADON: Igen. Angol nyelvű bibliográfiai sorozatot indítottam azoknak a legjelentősebb amerikai íróknak, akiknek életmű bibliográfiáik kötetnyi terjedelműek: Ernest Hemingway, Edgar Allan Poe, Walt Whitman, Mark Twain, Jack London, Thomas Stearns Eliot, amerikai drámaírók, az amerikai reneszánsz írói. A nyolc angol nyelvű kötetet külföldi, elsősorban amerikai érdeklődésre jelentettem meg. A minap postáztam két könyvet, az egyiket a Texas Christian Universityre, másikat a dortmundi egyetemre. De kiadtam további két bibliográfiai kötetet is, a magyarországi amerikanisztika két tudós tanárának életművéről (Ország László, Abádi Nagy Zoltán.)

VIRÁGOS: *Mindkét szóban forgó kiadvány konkrét évfordulókhoz kötött. Az egyik könyv megjelentetése Ország László születésének 90. évfordulójára (1997) volt időzítve, a pontosan tíz év múlva napvilágot látott terjedelmesebb bibliográfiai munka Ország születésének centenáriumán (2007) hagyta el a nyomdát. Az 1997-ben kiadott munka 6. oldalán 7 soros ajánlás található, melyből a következő szövegrészt szószerint idézem: „ORSZÁGH LÁSZLÓ / professzor úrnak, / aki e munka elvégzésére megkért. / Biztatása, sokirányú és nélkülözhetetlen / tanácsai nélkül ez a könyv nem születhetett volna meg”. Beszédes szavak, melyek egyértelműen utalnak arra, hogy ki is tekinthető a hatalmas bibliográfiai vállalkozás ötletgazdájának. És mivel ez a dedikáció már az elkészült könyvben olvasható, egyértelmű, hogy sikertörténetről van szó. Orzághnak jó szeme volt, jól választott. Több mint negyed évszázada (1984) elhunyt professzorunknak – a többes szám első személyű birtokosrag használata indokolt: Orzágh mindkettőnk professzora volt – ez úton is üzenjük, hogy a küldetés teljesült. Kérem, kerekítse ki az eddig elmondottakat.*

VADON: 1997-ben Debrecen városában az egykori Kossuth Lajos Tudományegyetem (ma Debreceni Egyetem) volt a *European Society for the Study of English* (Európai Anglisztikai Társaság) összeurópai konferenciájának házigazdája, mely alkalomból „Ország László élete és munkássága” címmel Ön kerekasztal-megbeszélést hívott össze. Az angolnyelvű szakmai eszmecsereben, melynek a moderátora is Ön volt, én is részt vettem, és kérésére összefoglaltam többek között a „magyarországi amerikanisztika atyjának”, azaz Ország Lászlónak e diszciplína elindításában játszott úttörő munkásságát. Ennek során – a moderátor kérésére – az én feladatom volt, hogy értelmezem azt a „hármass projektet”, mely Ország alapító, szervező és programadó szerepeiben csúcsosodott ki, és tételelesen is bemutattam azt az 1965-ben megfogalmazott pamfletszerű programot, mely „Az amerikanisztika feladatai Magyarországon” címet viselte. Ebben Ország konkrétan megfogalmazta azokat a legfontosabb feladatokat, melyek (majd) elősegítik az amerikanisztikai kutatómunkát és lehetővé teszik az amerikanisztika intézményes létrejöttét és fejlesztését. A tervezet kilenc irányt jelöl ki, melyek közül a harmadik szorgalmazta az amerikai irodalomra és irodalomkritikára vonatkoztatott, Magyarországon fellelhető elsődleges és másodlagos források bibliográfiájának összeállítását és kiadását. Ez bizony teljes életmű-program, melyhez meg kellett találni az alkalmas személyt. A filológia istenei úgy óhajtották, hogy ez a személy én legyek.

VIRÁGOS: *Mint mondtam, Orzághnak jó szeme volt. Meg persze szerencséje. Bízott benne, hogy Vadon Lehel végigviszi ezt a munkát, és Ön végig is vitte. Orzágh nyert! De Ön is, meg mindazok, akik hasznát látják a megjelent köteteknek. Persze Orzágh sem vakon döntött, amikor Önt a feladatra kiszemelte. Egyrészt jól tudta, hogy Vadon Lehelben képzett amerikanistára lelt, másrészt jól ismerte választottja szakmai múltját, melyet érdemleges recepciós-kutatási-fogadtatásesztétikai előzmények súlypontosztak. Nem meglepő, hogy Ország László volt az Upton Sinclair fogadtatása Magyarországon című bölcsészdoktori értekezés munkálatainak témavezetője, mely disszertációt Vadon Lehel 1978-ban védett meg és amely az Akadémiai Kiadó gondozásában magyarul (1986), az egri főiskolai kiadó közreműködésével angol nyelven (Upton Sinclair in Hungary, 1993) is napvilágot látott. Ezek a szövegek bőven tartalmaztak bibliográfiai részeket, és ezek messzemenően alkalmasak voltak*

arra, hogy Vadon Lehel a „szárnyait próbálgassa”: az évek során bibliográfussá képezte ki magát.

VADON: Jólesik hallanom, hogy így érez, ez a véleménye. Köszönöm, hogy ilyen szépen fogalmazott.

VIRÁGOS: Létezik egy nem hivatalos csoportjelölő gyűjtőfogalom: Ország László-iskola. Akik használják a megjelölést, azt elsősorban azokra a debreceni egyetemen végzett angolszakosokra vonatkoztatják, akik diákkorukban Ország szárnyai alatt nevelkedtek, irányítása alatt szakdolgoztak és doktoráltak, prominens kvalifikációt és a szakmában – elsősorban, de nem feltétlenül: az amerikanisztikában – elismerést vívtak ki maguknak. Tehát azok az Ország-tanítványok, akik elismerésre méltó szakmai-tudományos produktumokat tudtak letenni az asztalra. Megkérdezem: Ön az Ország-iskola tagjának tekinti magát?

VADON: Jóleső érzés, nagy megtiszteltetés, hogy az Ország-iskola két meghatározó tudós tanára, Ön és Abádi Nagy Zoltán több írásában, de más amerikanisták és anglisták is, Ország László tanítványának és az Ország-iskola képviselőjének tartanak. És én büszkén vallom magam Ország Professor Úr tanítványának. Az Ország-örökség, tanárom szellemi hagyatéka mindig iránytű részemre. Ország Lászlóhoz való kötődésünket Abádi Nagy Zoltán helyesen fogalmazza meg: „egyetlen nagy családot alkotunk, fontos nekünk, amit szakmánkként művelünk, ezért fontosak vagyunk egymás számára. Ország László örülne, ha élne, mert az emberi kötődéssel társuló szakmai kötődést, az értékes tanítvány és ember odaadó menedzselését tőle tanultuk.” Hasonlót fogalmaztam meg elvesztésekor írt nekrológomban: „Ország László iskolát teremtett. Mi, tanítványai örizzük és éltetjük mindazt, amit örököltünk: az angol nyelv és tanítás szeretetét, a hangok tisztaságát, a szavak szépségét és megmászhatatlanságát, az iskola szentségét, a katedrához való rendületlen hűséget, és a tudományos munka szeretetét. Tőle tanultuk, hogy legfőbb dolgunk a tanulás, a tanítás, az elemzés és értékelés: a megfejtett és talált dolgok rendberakása.”

VIRÁGOS: Nyilvánvaló, hogy – mint sokan mások – szerencsésnek tartja magát, amiért Ország László professzor, a nagy tanáregyéniség és nemzetközi hírű tudós tanítványa volt. Hogyan él emlékezetében?

VADON: Valóban életem nagy szerencséje, hogy tanárom, mentorom, majd atyai barátom lett. Ő a példaképem, mint tanár, tudós és ember. Nélküle nem lettem volna angoltanár és amerikanista. Emlékeim nem halványultak, emlékezetemben úgy él, ahogy azt az Ország László életrajz és tudósportrében megfogalmaztam: „A rendkívül sokrétű kutatást végző tudós és tudományszervező Ország László mindenekelőtt tanárnak tartotta magát. Ízig-vérig az is volt. Személyiségében ideálisan testesítette meg a legnemesebb értelemben vett tanárt. Rendkívüli pedagógiai érzéke és emberismerete segítette oktatói és nevelői munkáját. Tudott kimért udvariassággal határozott lenni, másokat is megnyugtatóan nyugodt maradni, a fegyelmezetlenségre és pontatlanságra hajlamosak iránt fegyelmező önfegyelmet tanúsítani. Nagyszerűen tudta kimagasló eredmények elérésére inspirálni tanítványait. A rászorultaknak, az általa arra érdemesítetteknek mindig segítséget, támogatást és tanácsot adott. Tartózkodó modora, hűvös eleganciája, mélyről feltörő humora és szükség esetén csípős gúny mögött egy különlegesen kiművelt humánus rejtőzködött. A szavak megmászhatatlanságában hívő, mindenkor elvhű tanár volt, aki gondosan ügyelt arra, hogy a maga szellemi és politikai szuverenitását minden körülmények között megőrizze. Hatalmas, mindig naprakész tudása, előadásainak és szemináriumainak mélységei, kristálytisza fogalmazása, önfegyelme, embersége, személyi varázsa és megismételhetetlen egyénisége életre szóló élmény és példa tanítványai számára. Harmadik emeleti tanári szobája, akárcsak budapesti Balaton utcai otthona, az angol diákok, később angolszakos tanárok kápolnája volt, ahová gyakran bizonytalanul, félszegen és tanácstalanul léptünk be, de ahonnan mindig bizakodva, megnyugodva és feltöltve távoztunk.”

VIRÁGOS: Sokat tett Ország László szakmai–tudományos hagyatékának ápolásáért. Miért tartja ezt fontosnak?

VADON: Hogy miért tartom ezt fontosnak? De hát ezt Ön is megfogalmazta az „Ország-évforduló” (1997) kerekasztal-beszélgetés bevezetőjében, amikor azt mondta, hogy „Ország professzor sok nyomot hagyott a szakmában, a közbeszédben, a tudományos közéletben, a tudósok és az angoltanárok emlékezetében és tudatában az egész ország területén. Olyan örökséget hagyott hátra, mely egyszerre lenyűgöző és egyedi. Lenyűgöző hatalmasságában és mélységében; egyedi az összetevő elemek kapcsolódásában. A szakmában ő volt az utolsó »all-rounder«”. Ő volt az anglistika „grand old man”-je és a hazai amerikanisztika megalapítója. Fontosnak tartom, hogy a szakma mai és jövő nemzedéke megismerje, emlékezzen rá és éltesse műveit. Kismonográfiát írtam életrajzáról és munkásságáról

(*Ország László*), szerkesztettem két emlékkönyvet (*Emlékkönyv Ország László tiszteletére* (1993), *In Memoriam Ország László* (2007), amelyeket az egri Amerikanisztika Tanszék gondozásában jelentettünk meg. Ország-tanulmányaim és bibliográfiáim, könyvekben és folyóiratokban jelentek meg. Két önálló kötet Ország-bibliográfiát is készítettem. Szívesen gondolok azokra a munkákra is, amelyeket Önnel együtt végeztünk: a kerekasztal-beszélgetésre az Európai Anglisztika Társaság (ESSE) konferenciáján, az Ország László-díj létrehozására, amelynek én voltam az ötletgazdája és amit önk felkaroltak és megvalósítottak Debrecenben, az Ország-centenárium ünnepségek megszervezésére és a centenárium „debreceni” és „egri” ikerkiadványok szerkesztési munkálataira. Köszönetem és tisztelem jeléül mentoromnak, Ország professzornak dedikáltam két, fentebb már bemutatott bibliográfiai műveimet.

VIRÁGOS: *Szakmai berkekben sokáig tartotta magát az a legenda, hogy Ország László „a halálos ágyán” fogadtatta meg Vadon Lehellel, hogy kitart elkötelezettsége mellett, és befejezi ezt a roppant vállalkozást. Mi ebből az igazság? Valóban csak legendáról van szó?*

VADON: Legenda is, meg nem is. Ország László halálának körülményei, melyek tudója csupán néhány közeli Ország-rokon, kizárják a „halálos ágy” motívumot. Halálos ágynál való találkozás tehát nem volt, de volt „utolsó találkozás”. Ennek megközelítőleg pontos dátuma: 1983. december eleje. Látogatásom pontos dátumát nem jegyeztem le, nem tudhattam, amit ő már tudott, hogy ez lesz az utolsó találkozásunk. Azért gondolom ezt, mert ha visszaidézem azt az egy-másfél órát, amit együtt töltöttünk, és többek között megkérdeztem, hogy mikor kezdjük el a tervezett interjút, erre a kérdésemre nem válaszolt. De akkor én ennek különösebb jelentőséget nem tulajdonítottam. Beszélgetésünk végén Laci bácsi – így hívtam – kéréssel fordult hozzám, melynek minden szava beleégett az emlékezetembe. A következőket mondta: „Fiam, ne hagyd abba az amerikai irodalom bibliográfiájának adatgyűjtését, és hozzatok létre amerikanisztikai tanszékot, ha eljő az ideje”.

VIRÁGOS: *És mint erről már szóltunk, Ön teljesítette a vállalt penzumot. Talán túl is teljesítette.*

VADON: Mire gondolsz?

VIRÁGOS: *Arra, hogy a három kötetes bibliográfia olyan témákat is szerepeltet és adatom, amelyeket Ország László aligha javasolhatott. Itt nem csak az Ország László-díjakról szóló részre gondolok, hanem a hazai amerikanisztikai tanszékek oktatóira vonatkozó információs anyagra, tanszékalapítási tudnivalókra stb. is. Ha például arról szeretnék tájékozódni, hogy mely amerikai írók jártak Magyarországon, mikor és ki hányszor, a III: 1056. oldalon levő adatok tartalmazzák az ide vonatkozó válaszhoz szükséges tényeket (mellesleg: ki-mit-tud? jellegű feladványban meg lehet kérdezni tanulócsoportoktól, hogy ki volt az az amerikai szerző, aki négy alkalommal is járt Magyarországon. A válasz benne foglaltatik a Vadon-bibliográfiában: a „Nagy Vadonban”). Ha az érdekelne valakit, hogy mondjuk dr. Tarnóc András, az egri EKF Amerikanisztika Tanszékének jelenlegi vezetője mióta oktat az említett tanszéken, a III: 1057. tartalmazza a választ. Ha szeretném megtudni, hogy az ELTE-n dr. Kövecses Zoltán volt-e már tanszékvezető és hányszor, hogy dr. Cristian Réka Mónika mióta a szegedi amerikanisztikai tanszék oktatója, mikor doktorált, mi opuszának a címe, és mennyi az értekezés terjedelme, hogy hány magyarországi amerikanista nyújtott be habilitációs „cselekményre” értekezést az akadémiai doktorátus megszerzése előtt, hogy kapott-e már külföldi állampolgár Ország László-díjat, a kérdésekre adandó helyes válaszok faktuális alapja benne foglaltatik a (harmadik) kötetben. Sajnos a bibliográfia nem dönti el meggyőzően, hogy az egyetemi tanszékek közül hol jött létre előbb amerikanisztikai tanszék, az ELTE-n vagy a KLTE-n. Nincs megadva pontos dátum (mint az egri tanszék esetében), csupán évszám, a következő módon: ELTE, alapítva: 1990, DE (valójában KLTE), alapítva: 1991. Az ezzel kapcsolatos vita a két érdekelt egyetem között már több mint két évtizedre tekint vissza; Vadon Lehel bibliográfiája hitelesen eldönthette volna a kérdést. Vajon miért nem tette?*

VADON: Az említetteken túl ugyancsak tudatos „túteljesítem” a *Könyvkiadások: az amerikai civilizáció Magyarországon* című fejezet, amely nem kapcsolódik szorosan a könyv címéhez, közreadását ennek ellenére két oknál fogva is fontosnak tartottam. Egyfelől szerettem volna átnyújtani egy könyvjegyzéket a nem irodalommal foglalkozó amerikanistáknak azokról a könyvekről, amelyek könyvtáram polcain nyugszanak, és azokról, amelyek kutatásaim és oktatói munkám során látókörömbe kerültek. Másfelől a gazdag, de korántsem teljes lista remélhetőleg ösztönözní fogja az amerikanista kutatókat – talán más filológiák szakembereit is – hogy saját diszciplínájuk területén végezzenek a mi reference-könyvünkhöz hasonló eredményre vezető bibliográfiai munkálatokat. Kutatásaim folyamán akarva-akaratlanul figyelemmel kísértem mind a periodikumokban, mind a könyvekben található

amerikai történelemmel, társadalommal, politikával, médiával, kultúrával és művészetekkel, oktatással és neveléssel és más kutatási területekkel foglalkozó rendkívül gazdag irodalmat. Ezek mielőbbi feltárása és feldolgozása halaszthatatlan feladat; eredményeik rendkívüli mértékben gazdagítanak és felgyorsítanak a legtágabb értelemben vett amerikanisztikai kutatásokat. Sajnálattal tapasztalom, hogy figyelemfelkeltő szándékom mind ez ideig süket fülekre talált.

Nem szeretném válasz nélkül hagyni kérdését az amerikanisztika tanszékek létrejöttének kronológiájával kapcsolatban. Amikor az *Amerikanisztika tanszékek Magyarországon* című fejezet adatgyűjtésén dolgoztam, megkértem a tanszékvezetőket, hogy írják meg nekem *tanszékiük alapításának pontos* dátumát. Gondoltam pontosabb és hitelesebb adatokat senki mástól nem kaphatok. A pontos dátumon – Eger kivételével – mindenki az alapítás évét értette. Így alakult ki az Ön által említett sorrend. A bonyodalmat és a vitát az váltotta ki, hogy az ELTE nem az *amerikanisztika tanszék*, hanem az *amerikanisztika tanszékcsoport* alapítási dátumát adta meg nekem. Mivel szemrehányást kaptam, utánajártam a dolgoknak. Igaz az az állítás, mely szerint az ELTE-n 1990-ben nem amerikanisztika tanszéket alapítottak, hanem amerikanisztika tanszékcsoport jött létre, az Amerikanisztika Tanszéket az egyetem 1994-ben alapította, az Angol–Amerikai Intézet részeként. A bibliográfiában nem szándékoztam és nem is lehetett semmiféle értékrendet vagy sorrendet állítanom. A téves adatközlés miatt most kérésére közlöm a hazai amerikanisztika tanszékek alapításának kronológiáját: Eger 1990, Debrecen 1991, Budapest 1994, Szeged 1997. Egyébként ez az egyetlen adat a bibliográfiában, amit nem saját kutatásaim alapján az eredeti dokumentumok kézbevételeivel közöltem. Nem tartottam be a korábban Ön által említett „írástudó felelősségem”. Látja, ez lett a következménye.

VIRÁGOS: *Ön tehát teljesítette Ország László másik kérését is, az amerikanisztika tanszék megalapítását.*

VADON: Magyarországon először Ország Lászlót foglalkoztatta az amerikai tanszékek létrehozása. Többször beszélt arról, hogy Nyugat-Európában, közvetlen szomszédunkban Ausztriában is az amerikanisztika tanszékek szervezetenként függetlenül működnek az angol tanszékektől. Ennek hazai szükségességét és igényét, amerikai tanszékek mielőbbi létrehozását 1965-ben *Az amerikanisztika feladatai Magyarországon* című, fentebb már említett dolgozatában meg is fogalmazta. Nekem tetszett a gondolat és az utolsó találkozásunkkor megfogalmazott kérése – úgy éreztem – feladatomná tette az amerikanisztika tanszék megalapítását. Ország saját életében, politikai okokból, amerikanisztika tanszék alapításra még nem gondolhatott. Az 1988/89-es tanévben érkezettnek láttam az időt, hogy számottevő előkészületi munkához lássak. Csatlakozott hozzám két kiváló tanítványom, akik az amerikanisztika elkötelezettjei voltak: Czeglédi Csaba és Dányi László kollégáim. Mint tanszékalapítók, kidolgoztuk programunkat és a minisztériumhoz beadandó kérvényt. (Akkor még a minisztérium hatáskörébe tartozott az új tanszékek engedélyezése.) Közben változott a történelmi légkör, a rendszerváltással új helyzet állt elő a felsőoktatásban, engem pedig Egerben főigazgató-helyettesé választottak és felelőse lettem az új idegen nyelvi tanszékek (Amerikanisztika Tanszék, Francia Tanszék, Német Tanszék) létrehozásának. Mindezek befolyásolták és felgyorsították saját Amerikanisztika Tanszékünk megszületését. Végül a tanszékalapítást támogatta a főiskola vezetése és szenátusa, a minisztérium vezető tisztségviselői és az amerikai nagykövetség. 1990. január 1. történelmi dátum a hazai amerikanisztika történetében: megalakult az első Amerikanisztika Tanszék Egerben.

VIRÁGOS: *Ehhez utólag is elismerésemet fejezem ki. De mint tanszékvezetőnek – gondolom – a munka dandárja csak ezután kezdődött.*

VADON: Fel kellett építeni a tanszéket. Létre kellett hozni infrastruktúráját és személyi állományát. A legfontosabb feladatom volt az amerikanisztikai könyvállomány jelentős fejlesztése, ami mind a mai napig tart. Hiánypótlásra szöveggyűjteményeket szerkesztettem, hogy a szemináriumokon minden hallgató kezében legyen szöveg. A főiskola hatékony támogatása mellett, különböző hazai és nemzetközi pályázatokon mindösszesen 12 800 000 forintot, 46 000 USA dollárt, 560 000 kanadai dollárt és 489 000 holland guldent nyertünk. Ezek a pénzek biztosították, hogy igen jónak és kellemesnek mondható tanári szobákat és tantermeket alakítsunk ki, infrastrukturális fejlesztéseket végezzünk, gyarapítsuk könyvállományunkat, utazási lehetőségeket biztosítsunk tanárainknak hazai és külföldi kutatómunkához, konferenciákhoz, tanáraink és diákjaink jelentős számban vehessenek részt amerikai és kanadai tanulmányutakon. A hallgatói létszám emelkedésével fejleszteni kellett az oktatói stábot. A 90-es években nem volt könnyű amerikanisztikában képzett, netalán tudományos fokozattal rendelkező tanárt szerezni. A tanszéken dolgozóknak és a tanszékemre pályázóknak vállalniuk kellett, hogy mielőbb részt

vesznek a tudományos képzésben. Volt amikor hárman is részt vettek a debreceni egyetem amerikanisztikai doktori programjában. Sikerült elérni, hogy a tanszék minden tanára tudományos fokozattal rendelkezzen.

Fontos teendőim között szerepelt egy tanszéki tudományos folyóirat elindítása. Az *Eger Journal of American Studies* publikálási lehetőséget biztosít oktatóinknak. Ez a kiadvány már rég túlnőtte a tanszéki kereteket; más hazai és külföldi amerikanisták is szívesen publikálnak folyóiratunkban. És megéltém a legfontosabbat, amit a tanszéken elérhettem. A Magyar Akkreditációs Bizottság a tanszék által benyújtott diszciplináris amerikanisztika mesterszak programját kifogás nélkül elfogadta és egyetemi szintű oktatásra alkalmasnak tartotta. A hosszú, kitartó munkáért köszönetem fejezem ki a tanszék tanárainak: Abádi Nagy Zoltán és Virágos Zsolt egyetemi tanároknak, Tarnóc András tanszékvezető egyetemi docensnek, Thomas Cooper, Kádár Judit Ágnes, Szathmári Judit főiskolai docenseknek és Peterecz Zoltán főiskolai adjunktusnak. És itt és most szeretném megköszönni professzor uraknak főiskolánk, kollégáim és a magam nevében is, hogy hívó szavunkra Egerbe jöttek, és az Amerikanisztika Tanszék professzorai lettek. Munkásságuk, jelenlétük nagy megtiszteltetés, értékes és példaadó a tanszék dolgozóinak és diákjainak.

VIRÁGOS: *A Magyar Akkreditációs Bizottság megerősítette az Ön diszciplináris amerikanisztika mesterszak szakfelelősi megbízását. Az új egyetemi programban milyen tárgyakat tanít?*

VADON: Igen, én vagyok a mesterszak szakfelelőse. Legfontosabb feladatom a tanszéki nemzedékváltás zökkenőmentes lebonyolítása, a közeljövőben nyugdíjba vonuló három professzor feladatköreinek átadása fiatalabb kollégáimnak. Pályám végéhez érve felkészítettem s részben már át is adtam az amerikai irodalom és kultúra valamint az amerikai civilizáció azon oktatási feladatait, amelyeket idáig én végeztem. Jelenleg hat tantárgynak vagyok tantárgyfelelőse: amerikai irodalomtörténet: szerzői portrék és mérföldkövek (MA), az amerikanisztika tudománya és kutatómódszertana (MA), témák az 1900 előtti amerikai irodalomban (MA), amerikai kaleidoszkóp: etnikai és multikulturális jelenségek (MA), az amerikai dráma és színház (MA), amerikai civilizáció (BA). Ezekből a tantárgyakból tartok kurzusokat, szemináriumokat és előadásokat.

VIRÁGOS: *Önről sokan tudják, hogy kiváló menedzser. Ez számos különféle tekintetben nyilvánvaló. Gondoljuk például az „egriek” által szervezett konferenciákra, melyek hazai viszonyok tükrében évtizedeken át a legjobb, legkörülményesebb, leginkább „odafigyelő” szakmai események voltak. Mindenki szívesen ment Egerbe. Avagy gondoljunk arra, hogy milyen sikerrel nevelte ki tanszéke szakmai utánpótlását. Ez aligha történt volna meg az Ön buzdítása, „rámenőssége” nélkül. Vagy gondoljunk azokra a nemes és sikeres erőfeszítésekre, melyek eredményeként Ön életben tartotta Ország László emlékét. De felsorolni is nehéz számos főiskolai, országos és nemzetközi szintű megbízatásait és feladatait. A tanszékvezetés és intézetigazgatóság mellett főiskolai tanácsstag, szenátor, az Angol Tanszék megbízott tanszékvezetője, a Külügyi Bizottság elnöke, TEMPUS koordinátor, a Tudományos Bizottság tagja, a Főiskolai Diáksportház elnöke, a világbanki pályázatokat elbíró bizottság elnöke, a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának igazgatója, az EKF Professzorok Tanácsának tagja, a tanárképző főiskolák Felvételi Előkészítő Bizottságának titkára (Budapest), a Bölcsészettudományi Bizottság elnökségének tagja (Oktatási Minisztérium), A Magyar Akkreditációs Bizottság Irodalom-, Média- és Kommunikációs Tudományok Bizottságának tagja, az anglistika–amerikanisztika diszciplináris mesterszakos előkészítő országos szakbizottság tagja, az Ország László-díj Kuratóriumának elnöke és a bevezetőben említett nemzetközi tagságok és pozíciók. Nehéz volna mindezekről egy beszélgetés keretében nyilatkozni. De ejtsünk szót főiskolai vezetői megbízatásáról. Öt évig volt az Eszterházy Károly Főiskola főigazgató-helyettese.*

VADON: Külügyi és tudományos főigazgató-helyettesi kinevezésem és munkám a rendszerváltás évére és az azt követő öt évre esett. A történelmi, társadalmi és politikai változások alapvetően és szükségszerűen befolyásolták és meghatározták az intézmény, így az én feladataimat is. Az új vezetés első intézkedése az volt, hogy a főiskola a Ho Si Minh helyett az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola nevet vette fel. Mint főigazgató-helyettes szerveztem, irányítottam és ellenőriztem a főiskola tudományos munkáját, külügyi kapcsolatait, könyvtárát, kulturális tevékenységét, az idegen nyelvek oktatását, különös tekintettel az új nyelvi tanszékek létrehozására. Megfogalmazzuk az egyetemre válás stratégiáját. Egyik legfontosabb feladat a tudományos munka és képzés támogatása, az új típusú doktori képzésben való részvétel, PhD tudományos fokozatok és habilitációk jelentős számú növelése és a publikációs tevékenység fokozása. Kezdeményezésemre a 7–800 oldalas, kezelhetetlen főiskolai

tudományos közlemények helyett tanszéki folyóiratokat indítottunk. Ekkor született meg az *Eger Journal of American Studies* is, amely több más tanszék folyóiratával országos, sőt nemzetközi kisugárzású periodikumává vált. Szükségszerűség diktálta a főiskola külügyi kapcsolatainak újragondolását. A főiskola egyik legnagyobb tanszéke az Orosz Tanszék volt nagy hallgatói létszámmal, ennek megfelelően több orosz egyetemmel és főiskolával volt széleskörű együttműködése, tanár- és diákcsera kapcsolata. A rendszerváltás után az orosz mint kötelező tantárgy megszűnt, az iránta megnyilvánuló érdeklődés minimálisra csökkent. Így elegendő jelentkező hallgató hiányában meg kellett szüntetni az Orosz Tanszéket. Fontos feladatommak tekintettem idegen nyelvi tanszékek mielőbbi megszervezését és beindítását. Hamarosan megkezdte működését az Amerikanisztika Tanszék, majd a Francia és Német Tanszék. Jelentős számú intézményi és tanszéki nemzetközi kapcsolat, oktatási és tudományos együttműködés jött létre. Az Amerikanisztika Tanszéknek jó kapcsolatot sikerült kiépíteni, diák és tanárcsere lehetőséggel, az USA-beli Georgia államban levő Valdosta State Universityvel, és rendkívül gyümölcsöző volt az együttműködésünk a már említett Grand Canyon Universityvel. Bár fő „menedzsment terepem” a főiskola tudományos és külügyi tevékenysége volt, részt vettem az intézmény új stratégiájának és strukturájának kialakításában (karok, intézetek, új tanszékek), az új tantervi reform és a kreditrendszer kialakításában és bevezetésében (az elsők között vezettük be a kreditrendszert Magyarországon), az új könyvtári rendszer, könyvtárfejlesztés és állománygyarapodás megszervezésében, az új felsőoktatási törvény (1993) értelmében új szabályzatok: főiskolai SZMSZ, közalkalmazotti szabályzat, oktatási követelményrendszer stb. elkészítésében.

VIRÁGOS: *Sokan tudják, hogy Önnek egyik szenvedélye az utazás; profi és tapasztalt utazó és utazásszervező hírében áll. Amikor a fiatalkor horizontjai kitágultak, Ön messzi tájakra is eljutott. Több útjára, például az USA-beli oktatási intézményekkel való cserekapcsolat keretében megvalósuló tanulmányutakra több diákját is magával vitte. Állítólag több mint 150 diákot és kollégát sikerült kivinnie Amerikába. E lehetőségek miatt sokan irigyelték is az egri amerikanisztika-szakos diákokat és tanárokat. Meg persze Önt is, személy szerint.*

VADON: Szeretek utazni, nagyon. Mondhatnám, egész életemben fontosnak tartottam földeket, tájakat, városokat és országok megismerését. Elemista koromban Kunhegyes összes utcáját bejártam, és ezeket méretarányosan kockás papírra vetítettem; később utakon, többnyire dülölkön eljutottam Abádszalók, Gyenda, Kenderes, Karcag és Kunmadaras határáig. Gimnazista koromban biciklivel bejártam a Kunságot és amikor a határok átjárhatóvá váltak, megismertem Magyarország nagy részét. Később az utazás munkám része is lett, külügyi igazgatóhelyettesként sokat kellett utaznom, 1990 után új külföldi kapcsolatrendszert kellett kiépíteni. Szakmám is külföldre köt, elsősorban az Egyesült Államokhoz, de ma már majdnem minden országban létezik amerikanisztika. Jó pár tanulmányutam és ösztöndíjam volt különböző országokban. Legfontosabbak és nélkülözhetetlenek az amerikai utak voltak. Természetesen sokat utaztam Európában, nemcsak hivatalosan, hanem családommal is. Szerencsére feleségem és gyermekem is szeretnek utazni, mindig jó útitársaim voltak. Ezek a legemlékezetesebbek. Egyik kezemen meg tudom számolni azokat az európai országokat, ahol még nem voltam. Az afrikai és az ázsiai kontinens földjére viszont csak egyszer tettem be a lábam. Igaza van, alaposan átgondolom és megszervezem utazásaim. Két célom van vele: élményszerzés és ismeretszerzés. Szeretek emberekkel találkozni és beszélgetni piacokon, kis falvak kocsmáiban, vagy Isten háta mögötti farmokon. Elsősorban persze az ország történelmi, kultúrtörténelmi és művészeti értékei érdekelnek. Ezért is megyek mindig autóval, ha tehetem, hogy bárhol és bármikor azt tehessem, amit akarok.

Az Ön által említett irigylésre méltó utak elsősorban Arizonába, Phoenixbe, a Grand Canyon Universityre vezettek. A több mint egy évtizedig tartó hivatalos szerződésen alapuló testvér-intézményi kapcsolat annak köszönhető, hogy Egerben alapítottuk az első amerikanisztikai tanszéket. Az amerikai egyetem jelentős támogatásokat és lehetőségeket biztosított: a nyári szünetben 5–8 amerikai tanárt és diákot fogadtunk, viszonzásul az egyetem 6–8 egri amerikanisztika szakos diákot hívott meg 5–6 hétre, felajánlva az egyetem összes kurzusát – számbeli korlátozás nélkül! – és infrastruktúráját, beleértve az elszállásolást és az étkezést. Mindezt a GCU finanszírozta. Az egyetemi tanulmányok után szedtük a sátorfánkat, kisbuszt béreltünk és nekivágtunk az amerikai Nyugatnak. Általában 6–10 ezer kilométeres utakat tettünk meg, egy alkalommal 12 ezer kilométert vezettem. Érzésem szerint ezeken az utakon tartottam legemlékezetesebb előadásaimat és szemináriumaimat. Valóban igaz, hogy több mint 150 diákot és tanárt sikerült kivinnem Amerikába.

VIRÁGOS: *Hányszor járt az Amerikai Egyesült Államokban és összesen mennyi időt töltött ott el? És*

hová szeretne még eljutni?

VADON: Tizenkilenc alkalommal utaztam ki az Egyesült Államokba. Egyszer voltam Kanadában (Toronto) is és akkor párszor átmentem Amerikába (USA), de ezeket nem számítom amerikai útnak. Négy alkalommal hivatalos úton vettem részt, mint külügyi főigazgató-helyettes, kétszer magánlátogatáson voltam, a többi tanulmányút volt. Örülök, hogy emlékszik rá, hogy egyszer együtt voltunk tanulmányúton a Bryn Mawr College-ban. Összesen két és fél évet töltöttem az Egyesült Államokban. Sajnos én nem tudtam egyszerre éveket tölteni Amerikában, mint Ön is tehette, fiatal koromban – amikor szerettem volna – nem volt rá lehetőség, később pedig vezetői feladataim nem tették ezt lehetővé. De a többszöri 1–3 hónapos útjaim kedvezőbbek is voltak az 1990–2000-es években, amikor évente el tudtam végezni készülő bibliográfiámban az itthon összegyűlt, és csak az USA-ban elvégezhető, pótlásokat, kiegészítéseket, korrekciókat és azonosításokat. Amerikai kutatásaimhoz nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a Grand Canyon University. Köszönettel tartozom az egyetem rektorának, külügyi és tudományos rektorhelyettesének, professzor kollégáimnak és barátaimnak, mindenekelőtt James D. Witherspoon professzornak, akik több mint tíz alkalommal adtak otthont kutatásaimnak és értékes segítséggel és adatokkal tették teljesebbé és pontosabbá munkámat. Köszönetemet fejezem ki azoknak az intézményeknek, amelyek amerikai útjaimhoz a szükséges feltételeket megteremtették. Hálas vagyok az Eszterházy Károly Főiskolának, amely munkámat erkölcsileg és anyagilag támogatta, az egi Amerikanisztika Tanszéknek, ahol távolléteim alatt is nyugodt és biztonságos munka folyt, a United States Information Agencynek, a Soros Alapítványnak, az Országos Tudományos Kutatási Alapnak és a Széchenyi Professzori Ösztöndíjnak, amelyek lehetővé tették számomra, hogy amerikai egyetemeken és könyvtárakban kutatómunkát végezhsek. És hová szeretnék még eljutni? 2012 márciusában Ismirbe utazom a European Association for American Studies konferenciájára és elnökségi ülésére; ez hivatali kötelességem. Hosszabb távra már óvatosabban tervezek. De azért még egy utazást szeretnék megvalósítani – ezt évek óta halasztgatom – a „nagy amerikai utat”. Szeretnék még egyszer kimenni Amerikába, bejárni a már jól ismert utakat és területeket és még néhány ismeretlen helyszínt, még hozzá előre megtervezett, lekötött programok, kötelezettségek, határidők nélkül. Csak úgy szabadon! Feleségemet, Mártit vinném csak magammal, hogy kárpótolhassam őt némileg a sok távollétért. Szeretnék még egyszer találkozni kinti rokonaimmal, barátaimmal és kedves ismerőseimmel és kollegáimmal. Szeretnék elköszönni Amerikától.

VIRÁGOS: *Úgy hírlík, hogy szeret autót vezetni, és hogy Ön fáradhatatlan sofőr.*

VADON: Előrebocsátom: az autó nekem munkaeszköz, tehát nem „she”, hanem „it”. Különböző okoknál fogva és különféle célból szeretek vezetni. Például időtakarékosági okból. Eger kis város, de rendkívül intenzív és mozgékony életet élek, gyakran a percek is számítanak. De minden perc számított, amikor az OSZK-ban dolgoztam, 9 órákor, nyitáskor a kapuban voltam és este 9 órákor indultam haza. Vonattal 5 óra veszteségem lett volna. De pihentet és meg is nyugtat a vezetés. Ha nyugtalan vagyok és zúg a fejem, beülök a kocsiba, végighajtok az utcákon, örömmel nyugtázom, ha néhány utcát újra aszfaltoztak vagy betömték a lyukakat és jól halad az építkezés az új városrészben. De az is előfordul, hogy rálépek a pedálra és Kunhegyesen találom magam, körbejárom a főteret, megcsodálom a templomot, végigsétálok volt iskolám hosszú, vékony folyosóján, majd lépésben elhúzó házunk előtt, ahol Isten tudja, ki lakik ma. Ugyanez történik Karcagon, a téren, a gimnáziumban, vagy Berekfürdön, ahová a szombat délelőtti szilencium után csak úgy kiszaladtunk fürdeni egyet (12 km). Többször vezet az utam Debrecenbe, beugrom az Egyetemre, a díszudvarra, a harmadik emeleten Bitskey professzor úr, jó barátom szobájával szemben, a másik oldalon ülök le a padra, és csak nézelődöm. De azért figyelek is, hogy ilyenkor ismerősök rám ne leljenek. Néha fontosak ezek az utak, megnyugtatnak, feltöltenek. És igen, fáradhatatlan is tudok lenni hosszabb útjaim során. Ha a szükség úgy kívánja, mint amikor Angliában a zsebemből ellopták a pénzemet és a kártyáimat egy húzásra hazavezettem Exeterből (1400 km), ugyanezt tettem, amikor Barcelona mellett kifosztották az autót. (A benzin árát mindig magamnál, rejtekhelyen tartom.) Szeretek elmenni, de még inkább hazajönni. Így aztán Rómából, Párizsból, Malmóból csupán rövidebb pihenésekkel, szállás nélkül jöttem haza. Eszembe jutott Ország László elbeszélése, hogy a Budapest–Debrecen–Budapest utazásainak távolságát összeadva hány-szor kerülhetne volna meg az Egyenlítőt. Én is kiszámoltam, hogy hány kilométert vezettem az Egyesült Államokban. Mindösszesen több mint 200 000 kilométert. Még meglepőbb az otthonom és az OSZK közötti távolság. Évente 30–40 alkalommal mentem autóval a könyvtárba. A kevesebbet véve 30 évre számítva ez 900 alkalom. A házunk és a könyvtár közötti távolság 140 km, oda-vissza 280 km. A szorzat egyenlő 252 000 kilométerrel. Több mint hatszorosa az Egyenlítőnek! Így már nem is olyan sok az

amerikai autózásom. Igaza van professzor úrnak: szeretek vezetni és egyben fáradhatatlan is vagyok.

VIRÁGOS: *Ugyancsak ismert, hogy Ön szenvedélyes és elkötelezett gyűjtő. Egy visszaemlékezésében kijelentette, hogy „gyermekkorom óta szenvedélyes gyűjtő vagyok. Gyűjtöttem bogarakat, sérült madarakat, állatokat. [...] Értékes bélyeggyűjteményem volt. Egyetemista korom óta könyveket gyűjtök: 2000-ig megvettem minden magyarra fordított amerikanisztikai vonatkozású kiadványt. Több mint 6000 kötetes könyvtáram ilyen szempontból unikumnak mondható”. Árulja el, hogy a könyveken kívül jelenleg mit gyűjt szívesen?*

VADON: Szeretem a kerámiát, szép és válogatott gyűjteményem van Korondról, nem kevésbé értékesek számomra az amerikai indián művészeti alkotások: kerámiák, homokfestmények, kosarak, kachina faragások, népi díszítmények, ékszeresek. De imádom a természet csodálatos alkotásait, a kőzetek szín- és formagazdagságát. Két gyűjtőterületem van: Erdély és az amerikai Nyugat.

VIRÁGOS: *Bort nem gyűjt? Szép pincéje van. Valójában ez a legszebb pince, ahol eddig valaha is megfordultam.*

VADON: Azt nem, az drága mulatság. Saját borunk nincs. Fiatal koromban próbáltak rábeszélni a borászzkodásra, de nem mertem belevágni. Tudtam, hogy az teljes embert igényel. Arra azonban vigyázok, hogy csak jó bor legyen a pincében. Ezt Ön is tapasztalhatta. Kellemes órákat szoktunk ott tölteni barátokkal, kollégákkal, jó pár amerikanista is megfordult már ott. Büszke vagyok a pincére, elvégre én magam terveztem.

VIRÁGOS: *Többször is megfordultam az ön otthonában, a várdomb melletti hegy tetején felépített, több szintes gondosan megtervezett házban. Emlékszem a hatalmas dolgozószobára is, meg benne az imént említett, párját ritkító amerikanisztikai gyűjteményre. Felidézem a dolgozószoba ablakából nyíló feledhetetlen kilátást: körben távoli hegyek, alant pedig Eger városa. Jól látszik a főiskola is. Ha nem tévedek, annak idején a törökök erről a szomszédos hegyről kukucskáltak be Dobó István várába. Arra viszont nem emlékszem, hogy hány íróasztal is van abban a tudósműhelyben.*

VADON: Csupán egy.

VIRÁGOS: *Mérget vettem volna rá, hogy legalább három. Viszont árulja el: rend van az íróasztalán? Minden este „tisztá” az az íróasztal?*

VADON: Az íróasztalom mindig tiszta, még a porszemet se tűröm rajta. De tudom nem erre gondolt; a beszélt közlésben is érzékelem az idézőjel ottlétét. Van az asztalon néhány állandó jelenlétű otthonos tárgy, meg emléktárgyak, szimbólumok, képek, amelyek leginkább közel állnak hozzám. Magának az íróasztalnak azonban elsősorban az a feladata, hogy engem kiszolgáljon; számomra ez felszín, munkaterület. Jó nagyra terveztem, tudtam, hogy sok mindennek helyet kell adnia egy időben. Többnyire tele is van könyvekkel, folyóiratokkal, jegyzeteimmal és céduláimmal. Nem katonás rendben, a kívülálló számára rendtelenségnek, feleségemnek kaotikusnak tűnik. Nekem harmónia.

De nincs olyan nagyméretű íróasztal, ahol a három kötetes bibliográfiámat össze lehetett volna szerkeszteni. Mindenekelőtt a több mint 80 000 kézzel írott cédulából kellett kiválasztani az 51 408 bibliográfiai tételt – több tízezer különböző oknál fogva duplum volt – amely bekerült a kötetekbe. Azután következett az igen bonyolult szakozás, mindez persze abban az időben számítógép nélkül. Így kénytelen voltam íróasztalom felületét három szoba padlójára kiterjeszteni. Képzeld el az otthoni állapotot: három szoba padlója hónapokig beborítva – egy vékony közlekedési sáv kivételével – cédulákkal. De mindig minden „tisztá” volt, ma is „tisztá” emlékekkel. Nagyon sajnáltam felszámolni a kézírásos hatalmas anyagot, az „utolsó mohikán” szakmai igyekezetének tárgyasulását a komputeres világa hajnalán. Ma már csupán azt a kb. 40 000 cédulát őrzöm, amelyeken megjegyzéseim és feljegyzéseim vannak.

VIRÁGOS: *Az imént azt mondta, hogy három szoba padlóját borították be a cédulák. Milyen szerencse, hogy nem járt úgy, mint az egyik kortárs amerikai író, John Coover, aki, amikor Boszorkányégetés [The Public Burning, 1977] című regényén dolgozott, melyhez hatalmas dokumentumanyagot használt fel, ugyancsak a padlón egyenként kiterítve halmozta fel forrásait, főleg az 1950-es évek eseményeivel kapcsolatos újságvivágásokat. Ezeket gondosan rendezgette: fontos volt, hogy az egyes szövegek adott tematikus bokrokban maradjanak. Éppen ezért még az ablakot sem lehetett kinyitni. Minden rendben is volt, egész addig, amíg egy napon a szobában meg nem jelent a macska... Coover erről egy debreceni látogatásán (1997) beszélt. Remélem, hogy az Ön padlón elrendezett anyagát semmilyen macska vagy*

egyéb démon nem dülta fel.

VADON: Nem, szerencsére engem nem sújtott hasonló élmény, így azt sem tudhatom, hogy miként is reagáltam volna egy ilyen csapásra.

VIRÁGOS: *Néhány perce házról s várról beszélünk. Most fordítsunk a képletlen: az én házam – az én váram! Egyetért ezzel?*

VADON: Igen, egyetérték. Azért is, mert mi terveztük és építettük. Sok szállal kötődik életünkhöz. A kalákás korszakban épült barátaim rábeszélésére és segítségével. Én szerveztem és irányítottam a munkálatokat, én voltam az anyagbeszerző, minden téglá és kefni átment a kezemen, mi oltottuk a meszet, zsákoltuk a cementet, kevertük a betont. Szeretjük a házat, szeretünk itthon lenni. És szeretnek idejönni barátaink és ismerőseink. Ezek között gyakran vannak külföldi vendégek. Nemrég házat cseréltünk, kutyástul és autóstul, egyik kedves amerikai professzor barátommal. Itt laktak másfél hónapig gyerekeikkel és unokáikkal, mi pedig Arizona államban, Phoenix városában csodálatos sivatagi környezetben nyaraltunk, kígyók, skorpiók, nyulak és prérifarkasok társaságában. A házunk: mások vára is.

VIRÁGOS: *Mire nem sajnálja a pénzt?*

VADON: Családomra, könyvekre, utazásra és sok minden másra.

VIRÁGOS: *Akad-e olyan ember, akit szívesen elfelejtene?*

VADON: Igen.

VIRÁGOS: *Melyik tárgyához ragaszkodik legerősebben?*

VADON: Az édesanyám készítette pegazusos fali szőtteshez és édesapám orvosi táskájához – az egyetlen, ami megmaradt tőle.

VIRÁGOS: *Mivel tud a legjobban kikapcsolódni?*

VADON: Teniszezéssel, pingpongozással, kertészkedéssel, autózással és fotózással.

VIRÁGOS: *Mi az, amit szeret önmagában?*

VADON: A kitartásomat, elkötelezettségemet és integritásomat.

VIRÁGOS: *És mi az, amit nem?*

VADON: Halogatásaimat, szükségtelen habozásaimat és fölösleges gyötrődéseimet.

VIRÁGOS: *Meg vagyok győződve, hogy ilyen hosszan futó koncentrált szellemi munkát, melynek eszmei és tárgyasult eredményeit hátrahagyni készül, nem lehet fenntartani szilárd otthon, családi háttér nélkül. Kérem, beszéljen családjáról. Például, hol talált olyan türelmes és megértő asszonyt, aki hajlandó volt elviselni, hogy ön szinte évtizedeken át könyvtárakban és saját dolgozószobája csendjében találta meg természetes közegét?*

VADON: Fülemben cseng nemrég mondott néhány mondata: „Országoknak jó szeme volt. Meg persze szerencséje. Bízott benne, hogy Vadon Lehel végigviszi ezt a munkát, és Ön végig is vitte. Ország nyert! De Ön is, meg mindazok, akik hasznát látják a megjelent könyvnek.” Könyveimnek, munkáimnak azonban vesztesei is voltak. Nyolc éves kislányom fogalmazta ezt meg egyik könyvem megjelenésekor: „Büszke vagyok rád apuka, gratulálok a könyvedhez” – idáig tarthatott anyukája felkészítése, de ő nyomban hozzátette: „Szeretlek és azt szeretném, hogy többet legyél velem.” Döbbenetes szavak! S ma már tudom, hogy hiába próbáltam különféle módokon visszapótolni az időt és magamat, lányom Mónika és feleségem Márti vesztesei munkáimnak. Hiába tudják, mint ahogy én magam is, hogy mindezt értük is tettem. Hálás vagyok a sorsnak, hogy olyan család állt mellettem hosszú munkálkodásaim idején, akik a lemondások, gyakori távollétek és nehézségek ellenére is szeretetükről, hitükről és kitartásukról biztosítottak. Feleségem és lányom nélkül munkásságom nem valósulhatott volna meg. A legtöbb köszönettel és a legnagyobb hálával Nekik tartozom.

Mártival valóban egymásra találtunk. Ugyanazon a napon, egymástól függetlenül Egerből a Dunakanyarba kirándultunk. Este Nógrádverőcén ugyanabba az étterembe mentünk vacsorázni, ahol az Illés zenekar zenélt. Megláttuk egymást, táncoltunk, majd Egerben tanítványom lett, végül feleségem és Móni lányom édesanyja. Mind a mai napig rendkívüli érzéssel és szeretettel fogja össze a családot. Mónika angoltanár lett, jelenleg anyuka, férjével Szilárddal megajándékoztak bennünket unokánkkal,

Bálinttal, aki új értelmet ad életünknek.

VIRÁGOS: *Nem sajnálja, hogy nincs fia?*

VADON: Sajnálom, de leányom mindent pótol.

VIRÁGOS: *Mely emberi tulajdonságokat becsüli a legtöbbre?*

VADON: Szeretetet, bizalmat, önzetlenséget.

VIRÁGOS: *És melyik emberi tulajdonságot viseli a legnehezebben?*

VADON: A törtéteést és az intrikát, a közönyösséget és a lustaságot.

VIRÁGOS: *Mire a legbüszkébb?*

VADON: A minap született fiúunokámra.

VIRÁGOS: *Szokott adományozni, segíteni rászorulókon?*

VADON: Ha tudok, és ha látom értelmét, segítek a rászorulókon. Támogattam diákjaimat, munkatársaimat. Segítséget nyújtottam lengyel barátaimnak a Jaruzelski puccs és diktatúra idején, litván ismerőseimnek, amikor az oroszok blokád alá helyezték országukat az 1990-es évek elején. Tanszékünk a segítségnyújtás szép példáját adta, amikor Székelyföldön szinte ellenszolgáltatás nélkül vállalta az angoltanárképzést 7–8 éven át.

VIRÁGOS: *Tudjuk, hogy ha az ember videofilmet csinál, és abban hibát követ el, a szóban forgó jelenetet vissza lehet pergetni. Újra lehet csinálni. Adva van tehát a jobbítás, a módosítás, ha úgy tetszik a gyökeres változtatás lehetősége is. Azt is tudjuk, hogy az emberi életben ez nem így van. Mi időszemléletünket a héber kultúrából vettük: az idő nem reverzibilis. Mégis, képzelje azt, hogy az élete egyetlen nagy ivű, hosszú videofilm, és hogy a „rendszergazda” az emberi életben is megengedi a visszamenőleges korrekciót. Töprengett-e már azon, hogy ha adva volna a lehetőség, mit változtatna meg élete videóján?*

VADON: Rendkívül nehezett kérdez. Sorsfordulóhoz közeledve többször átgondoltam életutamat. Vállalom mindazt, ami történt. Nem sokat, de néhány változtatást tennék. Van, amit máshogy csinálnék.

VIRÁGOS: *Ha utólagos korrekciókat nem is végzett, abban egyetértünk, hogy Ön az elmúlt négy évtizedben pedagógusként és filozófként is sok nyomot hagyott hátra: egykori tanítványaiban, könyvtárak polcain, a hazai és nemzetközi tudományosságban. Beszélgetéseink lényegének kifejezésére választottam ezeket az interjú címében is szereplő szavakat: „tartalmas életút”. Leltár helyett megkérdezem, egyetért velem a címválasztásban? Adhat hosszabb és rövidebb választ. Ha nagyon röviden akar válaszolni, feleljen erre a kérdésre: megérte?*

VADON: Megérte.